فرهنګي فقر

(د تنظیمواکۍ د مهال څو لیکنې)

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم: فرهنګي فقر
ليکوال: محمد اسمعيل يون
خپرندوی: يون کلتوري يون
چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ: ۱۳۷۳ل کال
دويم چاپ: ۱۳۸۷ل کال
د ليکوال
پرله پسې نومره: (۲۴)
د خپرندوی
پرله پسې نومره: (۲۴)

WWW.KHOST.AF

نيوليک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه	۱
۳	د تنظيمواکۍ د بهير دا ليکنې	۸
۴	د جدي شپږمه زموږ د معاصر ...	۱۲
۵	فرهنګي فقر	۲۹
۶	د عقايدو بحران	۳۳
۷	که خبر نه يې نو واوره !	۳۷
۸	جګړه او روحي ستونزې	۴۰
۹	فرهنګي ټولنې او فرهنګي ...	۴۵
۱۰	د کابل طب انستيتوت، د زيان تر ...	۴۹
۱۱	د افغانستان د ملي ګالرۍ برخليک	۵۳
۱۲	د کابل د اوسنۍ اداري ښو ځانګړتياوې	۵۷
۱۳	دجدي د ۶نېټې غميزه او د هغې ... ۶۲	
۱۴	کابل: رنځونه، مرګونه او کړاوونه	۷۱
۱۵	کابل بيا په وينو ولمبل	۷۷
۱۶	د قدرت د انتقال مساله	۸۱
۱۷	يرغمل شوی ولس	۸۶
۱۸	غني، غني دی	۹۰
۱۹	ننګيال يو شاعرانه شخصيت	۱۰۳
۲۰	فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې د...	۱۱۱
۲۱	په افغانستان کې تنظيمي اداره او ...	۱۱۹
۲۲	د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۱۲۴

WWW.KHOST.AF

سریزه:

دا اثر د غمجنو پېښو انځورنه

د ډاکټر نجیب الله د رژیم د پای کلونه وو، چې افغان فرهنګیانو ((د خوشال فرهنګي ټولنې)) بنسټ کېښود. دغې ټولنې په لنډ وخت کې یو شمېر مهم سیمینارونه جوړ کړل، یو شمېر مهم اثار یې چاپ کړل او د طب او انجینرۍ په برخو کې یې هم ځانګې پرانیستې، ډېر ژر یې د یوه ملي او فرهنګي غورځنګ بڼه غوره کړه. دا مهال یون صیب د ادبیاتو په پوهنځي کې و، ما او ډاکټر صیب ابراهیم شینواري د طب په پوهنځي کې زده کړې کولې. یون صیب نه یوازې د خوشال فرهنګي ټولنې د مشرتابه جرګې هڅاند غړی و، بلکې د دغې ټولنې په ایجاد کې یې هم مهمه ونډه درلوده. زما او د یون صیب او ډاکټر صیب شینواري ترمنځ په همدې وخت کې اړیکي ډېرې سره نږدې شول، په ګډه مو فرهنګي هلې ځلې کولې او په دې هیله وو، چې که دا فرهنګي غورځنګ همداسې پرمخ ولاړ شي، نو په ډېر لږ وخت کې به پښتانه له کلتوري غفلت څخه راویښ شي او د چټک پرمختګ لاره به غوره کړي. خو په همدې وخت کې له شمال څخه د افغانستان د تجزیې او نیواک یوه بله خطرناکه دسیسه د توپان په څېر راروانه وه، چې څپې یې وار دمخه کابل ته هم رارسیدلې وې.

همداسې وشول، د ډاکټر نجیب رژیم نسکور شو، خو د سولې او خپلواکۍ پرځای کورنۍ جګړه او د افغان په لاس د افغان وژنه پیل شوه او هغه څه چې له روسي تاړاک څخه خوندي پاتې و، تنظیمي جګړو او تالان له کومې تبر کړل او هېواد مو پر ورو وړو کوګیو ووېشل شو. موږ به رواني پېښې او نادودې په ډېر ځیر سره څارلې او که مونور څه له وسه نه کېدل نو هڅه موکوله چې خپلې اند ښنې له یو

WWW.KHOST.AF

شمېر اغېزمنو کسانو سره شریکې کړو.یوځل مو پرېکړه وکړه ، چې په کابل کې یو ګډ کور ونیسو ، هره شپه به روان حالات سره څېړو او په سبا به یې د ټاکلي پلان له مخې له خپلې وسې سره منډې تړړې کوو ، خو زمونږ کورنیو مسوولیتونو داموقع رانه کړه. څلور کاله وروسته ما له هېواد څخه بهر ته مخه کړه ، خو یون او ډاکتر شینواری همدلته پاتې شول، چې تل به زما د اند ښنني مزي ورسره تړلي وو.

ترکومه چې زه یون پېژنم، د دې تر څنګ چې پر هېواد دتپل شوې غمیزې او ورڅخه رازېږېدلو پېښو پروړاندې ډېر حساس و ، همدغو پېښو ته یې تل په یوه ځانګړې ، ژور اوذره بیني نظر کتل اوډېر وخت به یې پېښې له یوې داسې زاویې څخه ځیرلې، چې د یوه عادي کتونکي به هېڅو ورته پام نه واو په همدې لړکې به یې کله کله د پېښو ، د هغو د لاملونو او پایلو ترمنځ عجیبه اړیکې او منطق موندل.

یون چې پیاوړی قلم لري، تل یې هڅه کړې خپل دردونه، کتنې ،شننې او اند ښنني د کاغذ پرمخ راوړي او له نورو سره یې شریک کړي ،چې د مقالو همدا ټولګه یې د تنظیمواکۍ د پېر د نادودو یو ښه انځور وړاندې کوي. په دغو لیکنو کې د تنظیمونو د مدعا او عمل ترمنځ د واټن له مخه پرده پورته شوې او د لوټ ،تالان ، وژنو ، ورانۍ او تباهۍ ترڅنګ داسې کیسې هم لولو ، چې د سړي له ډېره درده خندا ورته راشي ، لکه د پچو محصول ، له کابل څخه د اسلامي ځواکونو دفاع او دې ورته نورې کیسې.

خو په دې لیکنو کې تاسو یوازې د مرګ ژوبلو اوورانیو احصایوي رپوټ نه لولئ او نه هم یوازې د یوه شاعریا ادیب عاطفي احساس ګورئ، بلکې یون د روان ناورین ځینو داسې زیانونو اوڅنډو ته ګوته نیسي چې که څه هم ډېر مهم دي، خو د ډېرو له پامه غورځېدلي دي.

WWW.KHOST.AF

د بېلګې په توګه ، کله چې موږ د جګړې د زیانونو خبره کوو ، نو سمدستي مو فزیکي ، مادي او اقتصادي زیانونه او ورانۍ سترګو ته درېږي؛ کله چې د بیا رغونې خبره کوو نو هم یوازې د مادي او اقتصادي بیا رغونې په اړه فکر کوو.خو یون د مادي او اقتصادي زیانونو تر څنګ او تر هغو لا زیات په فرهنګي او معنوي برخو کې زیانونو ته متوجه دی.د اعتماد بحران ، د معنویت سقوط، د افغان ولس ذهني وېش او فرهنګي زیانونه هغه مهم بنسټیز لاملونه دي ، چې نن یې هم موږ له پایلو سره لاس او ګرېوان یو. د بېلګې په توګه که څه هم د طالبانو د حکومت تر نسکورېدو وروسته په لسګونو میلیارده ډالره له افغانستان سره د مرستې په نامه راغلل، خو د معنویاتو د سقوط له امله د ولس د هوساینې پرځای د یوڅو تنو جېبونه پرې ډک شول؛ که څه هم خلکو ته د سیاسي او ټولنیزو فعالیتونو ازادي ورکړل شوه، خو د هغه ژور ذهني وېش له امله چې د دښمنانو تبلیغاتي چړو زموږ ترمنځ رامنځته کړی اوس هم پر سلو لارو روان یو او د یو بل پښو ته موتبرونه نیولي دي ،چې له همدې امله یوازې د ثبت شویو سیاسي ګوندونو شمېر د سلو شاوخوا ته رسېږي. له بده مرغه موږ تراوسه پورې هم د معنوي ارزښتونود بیا رغونې او د ملي اوټولنیز -انتګراسیون یا بیا کوشیر کولو کومه ستراتیژي نه لرو.

موږ معمولاً هغو خلکو ته معیوب وایو ، چې د بدن غړي یې له لاسه ورکړي وي ، خو یون د افغانانو رواني زیانونه او ناروغۍ هم نه دي هېرې کړي او په همدې اړه د یوې لیکنې په پای کې لیکي: «لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد د شریکولو په ترڅ کې وپوښتل ، چې د افغانستان زیات وګړي تقریبا ۹۵ په سلو کې پر یوې نه یوې ډول روحي ناروغۍ اخته دي ،هغه وویل: (تاته چې کوم روغ

WWW.KHOST.AF

ښکاري هغه هم ناروغ دی ، ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې ولې پرې تاثیرنه کوي) .»

د یون د لیکنویوه بله ځانګړنه له شمېرو او ارقامو سره د ده علاقمندي ده. د دې ترڅنګ چې معمولاً د پېښو او زیانونو په اړه دقیقې شمېرې وړاندې کوي ، کله کله له دغو شمېرو او ارقامو څخه داسې پایلې راوباسي ، چې سړی ورته اریانیږي او د موضوع اهمیت ته متوجه کېږي. د بېلګې په توګه تاسو دا متن ولولئ:((اوس نو تقریبا هره ورځ له هرو دریو افغانانو دوه تنه ضرور پر بې نتیجې سیاسي بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له ۱۵ ملیونو افغانانو څخه لس ملیونه تنه افغانان د ورځې یو ساعت پرسیاسي خبرو تېر کړي، نو په یوه ورځ کې به مو ۱۰ ملیونه ساعته وخت ضایع کړی وي او که دا په یو کال کې ضرب کړو ، نو ۳۶۵۰ میلیونه ساعته وخت به شي او که دا بیا په ۱۵ کلو کې ضرب کړو نو ۵۴۷۵۰ میلیونه ساعته وخت به مو یوازې پر بې نتیجې بحثونو ضایع کړی وي....))

او یا د کابل طب انستیتیوت ته درسېدلو زیانونو په لړکې دا بله په زړه پورې بېلګه وګورئ:((... په دې موده کې د محصلینو درسونه یا په نیمه او یا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلینو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونیسو ،نو په مجموعي توګه به نوموړي انستیتیوت ته د لسو ملیونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو د ضایع کېدو زیان اوښتی وي.)).په دغو شمېرو کې د وخت دضیاع په اړه د یون سخت حساسیت په خپله د پاملرنې وړ خبره ده. په دې کې هېڅ شک نشته هغو ولسونو چې له وخت نه سمه ګټه اخیستې ده، د تمدن او پرمختګ پر لوړو پوړیو ختلي دي. له بده مرغه موږ اکثراًیوازې د مادي زیانونو په اړه خبرې کوو ، خو داچې څومره وخت

WWW.KHOST.AF

مو له لاسه ورکړی او تر نورو هېوادونو ځومره وروسته غورځېدلي يو، دي ته پام نه کوو.

په دغه ټولګه کې د تنظيمواکۍ په اړه پر ليکنو سربېره دوې ادبي ليکنې هم راغلي، چې زما په اند بهتره وه د ادبي ليکنو په يوه بله ټولګه کې راغلې وای. کېدی شي په دغه ټولګه کې د پښتو زياتره انځورونه زموږ لپاره اشناوي، يامو په خپله ليدلي وي او يا موهم له بل چا اورېدلي وي، خو يو نسل وروسته همدا ليکنې د تاريخ مينه والو ته د تنظيمواکۍ د پېر يو ډېر رښتينی او عيني انځور وړاندې کولی شي او بل دا چې له هغه زاويې څخه چې دا پېښې څېړل شوي ښايي د ډېرو لوستونکو لپاره نوې وي.

دا چې يون صيب همت کړی او خپلې ليکنې يې په خپله راټولې کړې د ستاينې او قدر وړ کار دی، که نه وروسته د دغو ليکنو موندل، راټولول او بيا د چاپ تر درشله رسول څه اسانه کار نه دی. په پای کې يون صيب ته د دغې ټولګې د چاپ له امله مبارکي وايم او له قادر و متعال خدای(ج) څخه يې قلم ته لاډېر برکتونه غواړم.

په درنښت

خوشال روهي

WWW.KHOST.AF

د سریزې په ډول:

د تنظیمواکۍ د مهال دا لیکنې

په دې ورځو کې چې زه د خپلو لیکنو د راټولولو په هڅه کې یم، نو دخپلو ټولو چاپي لیکنو د راټولېدو لپاره مې د هغو چاپي خپرونو لټه پیل کړه، چې زما د لیکنو د چاپ احتمال په کې و. له نېکه مرغه چې ددې خپرونو یو زیات شمېر ما سره خوندي و، خو دا خوندیتوب هم یو ځای او یو مهال نه و، د ځینو خپرونو کلکسیون، په پېښور، د ځینو په کابل، د ځینو په ننګرهار او د ځینو نورو هم په لغمان کې و، په دې تېرو شلو کلونو کې ددغو اخبارونو او مجلو خوندي ساتل هم اسانه کار نه و، د موږکانو دې خونه ړنګه شي، هغوی هم پرې صرفه نه وه کړې، بادو باران هم د ځینو پاڼې دوړولې وې او لېږد رالېږد هم خپل تاثیر ښندلای و. خو بیا هم د یو مسلکي لیکوال په توګه زه له پیله بیا تر دې دمه د خپلو لیکنو خوندیتوب ته متوجه وم، له هغه مهاله چې زما لومړني شعرونه په اخبارونو کې چاپ شول او بیا تر څو کلونو پورې، ما په منظم ډول د خپلو چاپي لیکنو یو فهرست په یوه کتابچه کې لیکه او هلته مې دا واضح کوله، چې زما کومه لیکنه او شعر په کومه خپرونه کې څه وخت چاپ شوي دي، دې کار ته مې تر یوه وخت دوام ورکړ، خو دا لړۍ بیا وروسته وشلېده او کله چې مې ددې لیکنو پر راټولونې پیل وکړ، نو هغه کتابچه هم راڅخه لادرکه شوه، خو په هر ترتیب د اخبارونو او مجلو لړۍ مې چې وپلټلې، ډېرې لیکنې مې ترلاسه کړې او یو کم شمېر داسې لیکنې چې پر بیا چاپ ارزېدلې، لاسته رانغلې، ځینې لیکنې داسې هم وې چې د همغه وخت په انډول یې یو څه ارزښت درلود او یا یې هم خبري او ژورنالستیکه بڼه لرله او پر بیا چاپ نه ارزېدلې، هغه خپله ما ترې

WWW.KHOST.AF

حذف کړي، نو له څو ليکنو پرته چې بيا چاپ يې زما په نظر ضرور و، نورې اکثره ترلاسه شوې.

زه د ښوونځي په اتم او يا نهم ټولګي کې وم چې زما لومړني شعرونه په (ستوري) مجله او بيا په (قبايلي زلميان) جريده کې چاپ شول، دا نو د انسان لپاره يوه نه هېرېدونکې خاطره وي، هغه شعر چې په ستوري مجله کې چاپ شوی و، مطلع يې دا وه:

نـن کـې زه ماشوم يم د سبا د ورځې پلار به شم
نـوی ژوند به جوړ کړم د غريبو خدمتګار به شم

او هغه چې پـه قبايلي زلميانو جريـده کې چاپ و (زما هـوډ) نومېـده مطلع يې دا وه:

جوړ به مې هېواد کړم چې څلاند شي په نړۍ
لا بـه مـې درنه کړم د خپل پلار نيکه پګړۍ

البته دا زما لـومړني شعرونه نـه وو، خـو د لومړنيو چاپي شعرونو لـه جملې څخه وو. بيا همدا سې په نورو اخبارونو او مجلو کې زما ليکنې او شعرونه راغلل، خو له ۱۳۶۴ل کال بيا تر دې دمه چې زما ليکنې پـه کومـو چاپي خپرونـو کې راغلي دي، اکثـره پـه دې خپرونـو کې دي: سـتوری مجلـه، قبايلي ځلميان جريده، درفش جوانان او ونيزه، هېواد، انيس، پيام، ملي ارمان ورځپاڼې، جرګـه، ژونـدون، هيلـه، ډيـوه، شمشـاد، باختر، کابـل پوهنتـون، خپلـواکي، ګنـدهارا، ښـکلا، کمکـی خيبـر، روهي، انګازه، الينګار او الفت مجلې، وفا، ارمان، دعوت، سپوږمۍ او قلموال جريدې او همدارنګه ټول افغان، ببنوا، لر او بر، غورځنګ، ققنوس او ځينې نورې وېبپاڼې چې زما ځينې شعرونه او ليکنې پـه کې راغلي دي.

WWW.KHOST.AF

کله چې ما د خپل تېر کار پر ټولولو پيل وکړ، نو طبعاً د مهال او محتوا له مخې د هغو د ډلبندۍ مسئله هم راسره مطرح شوه. د غه ليکنې چې په دې ټولګه کې راټولې شوي، د هغو ليکنو ټولګه ده چې يو مشخص مهال په خپله لمن کې رانغاړي: ۱۳۷۱-۱۳۷۵ لمريز کلونه چې د هېواد پر بېلابېلو سيمو مختلف تنظيمونه واکمن وو او پر ټول هېواد د ګډوډۍ، لوټ او تالان لمن خوره وه. دا ليکنې د بېلابېلو سياسي، ټولنيزو، کلتوري او ورځنيو مسايلو په اړه ليکل شوي او پر يوه واحده ټولګه کې مې د مهال له مخې د هغو راټولېدنه ځکه غوره وبلله، چې د همدې يوه غمجن مهال د بېلابېلو ژوند پېښو ځرکونه په کې ليدل کېدی شي، که څه هم د موضوع او محتوا له پلوه سره توپير لري، خو که په ځير ورته وګورو د هغې زمانې د تاوجن او غمجن حالت تصوير راکاږي. د دې ليکنو په منځ کې د هغې ليکنې شتون هم ضروري و چې ما پر کابل باندې د تنظيمي واکمنۍ تر پيل وروسته لنډ مهال کې ليکلې و. د دې ليکنې نوم و: ((له سره ښکېلاکه تر سپين زبېښناکه)). په دې ليکنه کې د روسيې (استعمار) او د پاکستان (استثمار) سره پرتله شوي وو، ځرنګه چې دا مهال په کابل کې چاپي خپرونې پر ټپه ودرېدلې وې او نه د خپرونو ازادي وه، نو دا ليکنه د کوزې پښتونخوا په مردان کې، يوې خپرېدونکې مجلې خپره کړه، خو تر دې مهاله يې زه په بيا پيدا کولو بريالی نه شوم او همدارنګه يو شمېر نورې ليکنې چې پر بيا چاپ ارزېدلې.

د تنظيمو اکۍ تر ړنګېدو وروسته د ډاکټر نجيب الله د وژنې په باب زما د يو ليکلې يادښت چاپ هم ضروري و. دا يادښت ما د ميزان پر (۲) نېټه د کابل په اريانا څلورلارې کې هغه مهال ليکلی و، چې د ډاکټر نجيب الله او د هغه د ورور احمدزي ځوړند مړي مې، په خپلو سترګو، په داسې حالت کې وليدل چې د کابل په زرګونو خلک ورته راټول شوي وو،

WWW.KHOST.AF

ما په دې یادښت کې د دې صحنې تصویر ایستلی دی، خو په خواشینۍ سره چې د دې لیکنو د چاپ تر مهاله یې په پیدا کولو بریالی نه شوم.
د دې ټولګې درنو لوستونکو پام دې ټکي ته را اړوم چې دا لیکنې زما د هغه مهال د فکر اخیستنه ده او کوم تصویر چې ما د هغه وخت د حالاتو کاږلی، تر ډېره بریده له واقعیت سره منطبق دی، په دې لیکنو کې ما بیا لاس نه دی وهلی او نه مې دا د مهال له غوښتنو سره عیارې کړې دي او هدف مې دا هم نه دی چې عیارې یې کړم، ځکه نه هغه وخت ما ته چا د دې لیکنو په خاطر امتیاز راکړی او نه به یې اوس راکړي، زما لپاره تر ټولو غټ امتیاز همدا دی چې خپل روح او روان مې ارام وي، په دې کې مې یو څو هغه ځایونه چې د املایي، انشایي او چاپي تېروتنو د سمون ایجاب یې کاوه او همدارنګه ځینې نېټې او ارقام چې هغه هم د طباعتي تېروتنو زېږنده وه، په هغو کې سمون راوړی او یو دوه عنوانه مې لنډ کړي دي.
نور متن مې د تاریخي اصالت له مخې کټ مټ همغسې پرې ایښی دی، حتی ځینې هغه املایي تېروتنې چې تر اوسه پورې دود دي، هم پر خپل حال مې پرې ایښي او هغو ته په خپل بل اثر ((پښتو لیکنی سمون)) کې اشاره کوم، دا تېروتنې لا تر اوسه پورې عامې دي.
((تېرې لیکنې په خپل شکل)) له چاپ څخه زما هدف دا دی چې لیکوال، لوستونکو ته دا په ګوته کړي، چې تېر وخت چا څه کړي؟ او په راتلونکي کې باید څه وکړي؟، تېر حالات زموږ د راتلونکي لپاره یو پُل دی، که چا د دغه پله ستنې سمې ایښې وي، نو د راتلونکي مزله لپاره به یې لاره اواره کړې وي او د نورو د باور د خپلولو لپاره به یې اساسات پاخه وي، زما له نورو لیکوالو څخه هم هیله ده، چې خپل تېر اثار راټول او د خپلو لوستونکو مخې ته یې د قضاوت لپاره کېږدي، لیکوال خپله هم باید په ژوندوني خپل امتحان ته حاضر شي.

WWW.KHOST.AF

په خپله د خپلو لیکنو راټولونه ځکه ښه کار دی، چې یو خو به یې د خپل کړي او نیمګړي کار د راټولونې بار پر بل چا بار نه شي او بل د ډېرو هغو تېروتنو او ناسمیو مخه به ونیول شي چې راتلونکي لیکوال یې د تېرو لیکوالو د اثارو د راټولېدو پر وخت زغمي، دا سمه ده چې پر ژوند باور نه شته او انسان د خپل ژوند له برخلیکه خبر نه وي، مرګ هم چا ته د خپل راتګ خبر نه اعلانوي، خو زه دومره وایم چې لیکوال ته په کار دي چې هر څو کاله وروسته (که ژوندی وو) لږ تر لږه پنځه کاله وروسته، یو څه وخت د خپل تېر کړي کار ارزونې او راټولونې ته بېل کړي او خپل هغه څه راټول کړي، چې پر بیا راټولونې او بیا خپرونې ارزي، په دې ډول به مو د خپل راتلونکي نسل او هغه لیکوال وخت سپما کړی وي، چې بیا یې زموږ د اوسني لیکوال د کړي او متفرق کار پر بیا راټولونې لګوي او هم به مو د هغو تېروتنو، ناوړه پوهاوي او زیاتې مبالغې مخه هم نیولې وي چې بیا وروسته د دغه لیکوال په باب کېږي. یو لیکوال چې په خپله د خپل کار د راټولولو وس او وخت ونه لري، نو بیا له نورو ولې دا هیله وشي، چې هغوی به په ښه ډول دا کارونه ترسره کړي. زموږ یو شمېر لیکوال د خپل ژوند پر مهال د خپلو اثارو شمېر تر حقیقت لوړ ښیي، داسې لیکوال هم شته چې یوه موضوع یې تر یوه حده څېړلې وي، خو بشپړه کړې یې نه وي، هغه هم په بشپړ کار کې حسابوي او د خپلو اثارو په نیولیک کې یې راوړي او ځینې لا داسې هم دي چې یوازې موضوع یې ټاکلې وي او بیا یې هغه هم په اثارو کې وشمېرل شي، نو د دغسې تېروتنو او ابهاماتو د مخنیوي په خاطر هر لیکوال ته بویه چې د خپلو اثارو د راټولېدو غمه په خپله وخوري. اوس له نېکه مرغه د کمپیوټر او انټرنیټ زمانه ده، لیکنې یوازې په چاپي خپرونو کې نه خوندي کېږي، اوس که لیکنه یو ځل د کمپیوټر او انټرنیټ څپو ته ورداخله شوه، بیا یې د محوه کېدو امکان ښېخې کمېږي، نو لیکوال ته په کار دي، چې د خپلو

WWW.KHOST.AF

لیکنو تر ټولېدو وروسته د هغوډ خوندیتوب په باب یوازې پر چاپي رسنیو بسنه ونه کړي، بلکې بېلا بېلو و بېپاڼو ته یې هم ورکړي، چې هم یې ګټه زیاتو خلکو ته ورسېږي او هم د مرګ له بلا وژغورل شي. ما چې د خپلو لیکنو د راټولولو تکل او کار پیل کړی، هدف مې همدا دی چې په راتلونکي کې نور له ماسره په تکلیف نه شي او هم نورو لیکوالو ته خپل دا پیغام پرېږدم، چې که غواړئ کار وکړئ او کار خلاص کړئ، نو خپله یې وکړئ ! په همدې هیله دا لیکنې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم.

په درنه مینه او درناوي
ستاسو یون
۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲نېټه
کابل- افغانستان

WWW.KHOST.AF

دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې وفا جريدې په پرله پسې (۷۹) ګڼه کې چې د ۱۳۷۲ل کال دمرغومي له (۱۰) مې نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده. په دې ليکنه کې له بېلابېلو اخځونو څخه ګټه پورته شوې وه، چې د چاپ پر مهال، هغه له چاپه غورځېدلي دي، خو کومو ځايونو کې چې متن په غبرګو ليندېو کې نيول شوی، د بل چا د اثر ښکارندويي کوي، نو زه د دلته د ليکنې همغه بڼه بيا خپروم چې وفا جريدې

درد هغه غم لړلې ورځ ده، چې د نړۍ ستر فکري او پوځي ښامار، په اقتصادي لحاظ د افغانستان له مظلوم، خو په رواني لحاظ له غښتلي ولس سره، د زور ازموينې لپاره، د جنګ ډګر ته راودانګل او زموږ پر سپېڅلي او غيرتي خاوره يې څه ناڅه د فکري او اقتصادي ښکېل ترڅنګ د پوره پوځي ښکېلاک لاره خپله کړه.

دوی دې کار ته ((د انترناسيوناليستي)) مرستو نوم ورکړ او خپل روزل شوی غلام (ببرک کارمل) چې روحاً او جسماً د شوروي اتحاد د اوامرو تابع و، د خپل يوه جمهوريت د راډيو له لارې د افغانستان ولس ته لا ښه راوپېژانده، يوه ورځ وروسته يې د خپل سره پوځ د زور پر اوږو سپور کابل ته راواستاوه او د کابل پر تخت يې کېناوه. تر دې وخته پورې (ببرک کارمل) زموږ په ټولنه کې د يوه منفي سياسي کرکتر په توګه ځان تثبيت کړی و؛ سياسي کړۍ او روښنفکري قشر له روسانو سره د هغه له نږدې اړيکو نه خبر وو، مذهبي او روحاني کړيو کې د هغه عقيده يې تګلوري ته په سپکه سترګه کتل کېدل او په فرهنګي او ملي حلقو او

WWW.KHOST.AF

اذهانو کې د هغه د ملي او قومي هویت د ناڅرګندتیا په وجه هم د هغه پر وړاندې څه ناڅه حساسیتونه راپارېدلي وو ، له دې دومره نیمګړتیاوو او منفي صفاتو سره روسانو د پخوانیو روابطو په تعقیب هغه په چکوسلواکیا کې د افغانستان له سفارت نه (شوروي اتحاد) ته بوته او تر څو میاشتو ځنډ وروسته یې د خپل ۸۵ زره کسیز پوځ په زور د (حفیظ الله امین) واکمنۍ او ژوند سقوط او پر ځای یې دی (ببرک کارمل) کېناوه. ببرک کارمل له شوروي څخه د ((سپاس)) او منني ادا کولو په ترڅ کې خپله څېره خلکو ته وښوده، د افغانانو تاریخ، فرهنګ، معنویت او اتلولي یې له نظره وغورځوله او د افغانستان برخلیک یې د شوروي انترناسیونالیستو(!) مرستو سره تړلی وباله. په لسګونو ځله یې په رسمي او مطبوعاتي غونډو کې دا خبرې په ډېر ویاړ او جرئت سره د تاریخ حافظې ته وسپارلې چې: ((ما هرگز شکست نه خواهیم خورد از خاطریکه اتحاد شوروی بزرگ عقب ما ایستاده است، اگر کمکهای بجا و انترناسیونالستی اتحاد شوروی بزرگ نمیبود ، افغانستان هر گز در نقشه سیاسی جهان وجود نمی داشت، دوستی افغان شوروی خلل ناپذیر است، اتحاد شوروی دوست صدیق مردم افغانستان است)).

عکس العملونه:

د پخواني شوروي د زورواکانو دا تېری د ټولي نړۍ، د ملګرو ملتو ، اسلامي هېوادونو او ملي ازادي بښونکو غورځنګو وغانده او زموږ د هېواد د خلکو له غوځ ملي، جنګي، رواني او عقیده یي پاڅون سره مخامخ شو.

ملګرو ملتونو د (۱۹۸۰-۱۹۸۷) کلونو په موده کې په خپلو عمومي کلنیو غونډو کې د افغانستان په باره کې ((۳۷/۳۵ ، ۷۳/۲۴، ۴۳، ۳۸/۲۹ ، ۳۹/۱۳ په لسګونو پرېکړه لیکونه صادر کړل چې په دې ټولو کې د رایو په اکثریت سره د شوروي د یرغل غندنه او له افغانستان څخه

WWW.KHOST.AF

له قید او شرط پرته د هغو د پوځیانو د وتلو غوښتنه شوې وه. د ملګرو ملتو د بشر د حقوقو کمیسیون، د اروپا ګډ بازار، د اسلامي هېوادونو کنفرانس، امریکا او د لویدیزې اروپا ټولو هېوادونو د شوروي تېری وغانده او ((د ملتونو دایمي محکمې چې د نړۍ لوی علمي او سیاسي شخصیتونه د هغې غړي دي او په ازاد ډول کار کوي، د ۱۹۸۰ کال د مې پر لومړۍ نېټه د سویډن په مرکز (ستوکهولم) کې پر افغانستان باندې د سره پوځ قضیه وڅېړله او په نتیجه کې د دې محکمې له خوا د شوروي یرغل محکوم شو)).

د یرغل عوامل:

شوروي اتحاد چې تر دویم نړیوال جنګ وروسته په نړۍ کې د یو ستر سیاسي، فکري، پوځي، جغرافیایي او څه نا څه د اقتصادي ځواک په توګه سر راپورته کړی و، ځان یې لوی فاتح، د کمونیزم لوی مرکز او د سولې مدافع(!) باله، نو په پاتې نړۍ کې یې د کمونیستي فکر د خپراوي، د سیاسي او اقتصادي ګټو لاسته راوړلو او پر امریکا باندې د پوځي لاسبري لپاره ځان برابراوه. نو افغانستان پر دې وخت په سیمه کې د جغرافیایي موقعیت له مخې سترو ځواکونو ته خاص اهمیت درلود او سترو قدرتونو ورته په ډېرې ځیرتیا کتل.

د شوروي د زورواکي (لیونید برژنیف) د یوې وینا له مخې: ((موږ افغانستان ته ځکه لښکرې واستولې، چې زموږ جنوبي پولې په خطر کې وې)). خو د شوروي دربار او کمونست ګوند ارمانونو ته وفادار او د ببرک کارمل ډېر نږدې ملګری (اولیانو فسکی) وایي: ((موږ پر افغانستان باندې ځکه لښکر کشي وکړه چې هلته د اکثریت ځواک ختم کړو او دولتي قدرت اقلیتونو ته انتقال کړو)).

ځینې نور وایي په افغانستان کې د شوروي هدف دا و، چې د افغانستان د کانونو، ځنګلونو، د اقتصاد د ودې څرنګوالي او د ټولو

WWW.KHOST.AF

طبیعي منابعو انحصار په خپل لاس کې ولري، خو ځینې نور بیا د شوروي لویو او ستراتیژیکو هدفونو ته ګوري او وایې شوروي غوښتل د افغانستان له لارې د هند ګرمو اوبو ته ځان ورسوي او په دې توګه هغه پوځي او عقیده یي کمربند چې (ناتو) ورڅخه تاو کړی و، مات کړي. د جګړې عوامل او لاملونه چې هر څه وو، خو جګړه د افغانستان پر خلکو وتپل شوه.

د جګړې د دوارو غاړو د ځواک څرنګوالی:

د کفارو او مشرکانو پروړاندې د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد(ص) او صحابه کرامو له غزاګانو پرته چې ډېرې نا انډوله جګړې وې او مسلمانانو په کې ډېر وسایل نه درلودل خو روحي قوت یې زیات و، د افغانستان او شوروي جګړه داسې یوه نا انډوله جګړه وه چې د نړۍ تاریخ به یې بېلګه کمه ثبت کړې وي. د جګړې په لومړي پړاو کې ۸۵ زره شوروي عسکرو پر افغانستان تېری وکړ او وروسته د حالاتو د کړکېچن کېدو له امله ۳۰ زره تنه نور هم پرې زیات شول. ددې ترڅنګ د کارمل د رژیم منظم قطعات چې شمېر یې وروسته پنځه سوه زره تنه اټکلېده، هم جنګېدل. د هغو شوروي عسکرو شمېر چې په جګړې کې یې برخه واخیسته، یو ملیون تنو ته رسېده، په دې جګړه کې روسانو له خفیفه وسلو، لکه مکروف، کلاشینکوف، کلکوف، ګرونوف، پیکا او داسې ډېرو نورو وسلو څخه چې د ټولو یادول یې ضرور نه دي، له دې لاندې درندو وسلو څخه هم کار واخیست:

((جټ الوتکي ۳۰۰

هلیکوپتر ۲۰۰

ټانکونه ۱۴۲۰ عرادې

له هغو مدرنو الوتکو څخه چې روسانو د مجاهدینو پر ضد ورڅخه کار واخیست د MI-17,MI-8, MI-24, MI-24/27 هلیکوتپرو په

WWW.KHOST.AF

ګډون او Tu-16, Bedger, Su24, Fancer , Tu-22 Blinderd، بمب غورځونکې الوتکې دي، دغه راز د روسانو د شتوالي پر وروستيو وختونو او د وتو پر مهال د کابل د رژيم قوتونه په لاندې ډول تثبيت شوي وو: ((څلور قول اردو او يو امنيتي زون، ۱۲ پياده فرقې، د خاص ګارد يوه فرقه، د خاص ګارد ۳ غونډونه، د کمانډو ۵ غونډونه، توپچي يو غونډ، ۲۲۰ درانده ټانکونه، ۲۰۰ سپک ټانکونه، ۲۵۰ جګړه ييز ماشينونه، ۸۵۰ نفر وړونکي زغروالې واسطې، ۱۰۰۰ توپونه چې ۱۵۲mm او ۲۲۰ mm درانده توپونه هم پکې شامل وو، ۱۰۰۰ هاوانونه چې په هغه جمله کې ۴۳m هم شامل وو، د سکاډ توغوندي د توغولو دوه دستګاوې، ۱۰۷ جټ الوتکې، ۱۰۲ هيليکوپترې، ۷۲ انتونوف (ترانسپورتي) الوتکې، د SA-2-110 او SA-3-110 لرونکي د سام۲ غونډونه، د دافع هوا يو غونډ او د رادارو يو غونډ.)) په تبليغاتي جنګ کې د هېواد په داخل کې د رژيم په لسګونو جريدې، مجلې، ورځپاڼې، راډيو او تلويزيون او په بهر کې د شوروي اتحاد خپرونو، راديو او تلويزيون او د نورو سوسياليستي هېوادونو خپرونو په بېلابېلو ژبو، په څلريشت ساعتونو کې په لسګونو ساعتونه په خپله ګټه تبليغات کول. په رواني لحاظ شوروي خپلو عسکرو ته د کمونيزم د پلي کېدو او انترناسيوناليزم روحيه ورکوله او د کابل رژيم د انقلاب دفاع او وطن پالنې روحيه چې دواړه يې د ورځې په تېرېدلو سره کمزورې کېدلې.

د مجاهدينو پوځي څرنګوالی:

کله چې شوروي پوځ له مدرنو او وژونکو وسلو سره پر افغانستان باندې يرغل وکړ، نو افغان ولس يې په تش لاس مقابلې ته ورودانګل او په يوه نا انډوله جنګ کې له روسي پوځ او د هغو له کېنول شوي رژيم سره ښکېل شول. د مجاهدينو وسلې پر دې وخت ببل، کلنګ، تبر، مش کش ټوپک، ښکاري چريز ټوپک، سرپې ټوپک، لاسي پترولي بمونه، خال

WWW.KHOST.AF

خال پنځه ډزي او لس ډزي ټوپک وو ، وروسته یې په جګړه کې له دولتي عسکرو څخه ځینې وسلې او له بهرنیو سرچینو څخه د ټانک ضد ماینونه او توغندي لاسته راوړل او همدا رنګه د جګړې په وروستیو وختونو کې د درندو وسلو ، د بلوپایپ او ستینګر هوایي ضد توغندیو درلودونکي شول، چې د جګړې د برخلیک په ټاکلو کې یې د مجاهدینو په ګټه اغېزمنتوب ورځ پر ورځ زیاتېده. له تبلیغاتي پلوه مجاهدین له عصري امکاناتو څخه بې برخې وو ، خو څرنګه چې د افغانستان اکثریت ټولنه نالوستې وه، نو د شفاهي او مخامخ تبلیغ تاثیرات پرې زیات پرېوتل، نو روحاني قشر، ملایانو او سپینږیرو مشرانو د مجاهدینو په ګټه عمومي روحیه وروزله او له اسلام نه یې د یوه رواني سپر په توګه د یرغلګرو پر ضد ګټه واخیسته، ټول مجاهدین یې له اسلام او خپلواکۍ سره د مینې په روحیه وروزل، د مجاهدینو د یوه مشر د وینا له مخې چې پر ۱۳۶۱ل کال یې یوې غونډې ته کړې وه، ویلي وو چې: ((مونږ هر ومرو بریالي کېږو ، ځکه چې مونږ ستر رواني ځواک او تکیه ځای لرو او هغه اسلام دی)) نو د فزیکي جنګ په انډول په رواني جګړه کې د مجاهدینو روحیه ډېره پیاوړې وه.

په تبلیغاتي او سړه جګړ کې مجاهدینو وروسته عصري تبلیغاتي وسایل پیدا کړل، له اخبارو نه نیولې تر راډیو پورې د وسایلو خاوندان شول، او همدا راز نړیوالو خپرونو او راډیوګانو هم د دوی په تبلیغاتي جنګ کې د دوی په ګټه ونډه واخیسته.

د جګړې تلفات او زیانونه:

په دې جګړه کې د ځینو سرچینو له قوله د شوروي د مړو عسکرو شمېر ((۱۳۳۱۰-۱۵۰۰۰) د ټپیانو (۳۵۴۷۸-۳۷۰۰۰) تنه او د ورکو ۳۱۱)) تنه بنوول شوي دي. خو ځینې نور دا تلفات ډېر زیات بښیي، مثلاً د استونیا

WWW.KHOST.AF

(نو ته هال) نومې ورځپاڼه د روسي پوځيانو د تلفاتو په باب ليکي: ((د افغانستان په جنګ کې ۵۰۰۰۰ تنه پوځيان وژل شوي او ۱۵۰۰۰۰ تنه ټپيان شوي دي)). ((يو روسي جنرال د خپل يو ليک په ترڅ کې د شوروي سوسيالستي جمهوريتونو اتحاد ته ليکلي: ((تر هغه ځايه چې د ځاني تلفاتو په باب ماته راپور رارسېدلی دی، عرض کوم چې ۲۷۹۸۱ تنه مړه، ۷۶۵۲۰ تنه ټپيان او ۱۸۱۸ تنه اسير شوي دي)) د ماسکو د ختيځپوهنې انستيتيوت ((په دې جګړه کې د کابل د رژيم د مړو عسکرو شمېر ۲۸۵۵۲ تنه، د ټپيانو ۱۱۲۵۸۹ تنه او د اسيرانو ۱۷۲۴۵ تنه ښوولی دی)). (البته د روسانو تر وتو پورې).

په دې جګړه کې د يرغلګرو(((۷۰۰-۷۵۰) جټ او هيليکوتپر الوتکې، (۵۰۴-۲۰۰) عرادې ټانکونه، (۷۴۰-۵۸۰) نفر وړونکي زغروالې واسطې، (۸۲۰-۹۵۰) ډول ډول توپونه او (۵۴۰۰-۲۰۰۰) عرادې لارۍ له منځه تللې دي)) همدارنګه په دې جګړه کې شورويانو (۹۵) بليونه ډالره زيان زغملی دی، چې د افغانستان له اوسنی بودجې سره د پرتلې کولو له مخې د افغانستان تر ۱۰۰۰ کلونو څخه د زياتې مودې بودجه جوړوي. دغه راز د جګړې د دوارو غاړو د يوې ورځې لګښت ۵۰ مليونه ډالره اټکل شوی دی. پر دې تلفاتو سربېره شوروي اتحاد، له سترو رواني او روحي ناروغيو سره مخامخ شو. په کلني اقتصادي بودجه کې يې په سلو کې ۱۲ کمښت راغی، نړيوال حيثيت يې راټيټ او تجزيه کېدو ته يې لاره اواره شوه. شوروي وګړو ته سترې رواني ناروغۍ پيدا شوې، هغه يو مليون شوروي عسکر چې د افغانستان په جګړو کې يې ګډون کړی و، ډېر زيات يې پر مخدره موادو، الکولو، چرسو او نورو رواني ناروغيو اخته وو، دوی خپلو کورونو ته تر ستنېدو وروسته خپلې يو مليون کورنۍ او کورنيو سره د ارتباط له مخې خپل خپلوان او بيا ټوله شوروي ټولنه پر رواني ناروغۍ اخته کړل؛ دوی ته د افغانستان خاوره، لکه دوزخ داسې ګرځېدلې وه او پر افغانستان باندې د يرغل په لومړيو شپو او ورځو کې يې چې د انترناسيوناليزم په روحيه او د خوشالۍ په جذبه په عسکري بارکونو کې د افغان وژنې سندرې ويلې، وروسته په ډېره مايوسۍ او

WWW.KHOST.AF

خپګان د خپلو ماتو ساندې ووهلې. لکه ((الیچ پشماکوف یو روسي جنرال چې د مجاهدینو له خوا د کره باغ په سیمه کې وژل شوی، د یادښت په کتابچه کې یې لاندې څلوریزه په روسي ژبه لیکل شوې، چې ترجمه یې داده:

((خدای(ج) ناز او مهرباني پیدا کړې ده
شیطان ماشیندار او پوځي خولۍ پیدا کړې ده
خدای(ج) جنت پیدا کړی
شیطان د افغانستان خاوره پیدا کړې.))

دغه راز یو روسي عسکر ته یې خپله معشوقه لیکي:

((خوږه او ګرانه شاسا سلام!

ته هر وخت زما په زړه راورېږې، دایا د ګروزین قطب په خوا تللې ده، د ګروزین ځوکې په واورو ډکې دي، یخنې ساعت په ساعت زیاتېږي، زه هر وخت په کار مصروفه یم، نه شم ویلای ته به کله راځې، مور مې ځان مصروفه ساتي، له تلویزیون وروسته خپل زیاتره وخت د راډیو په اورېدلو تېروي. څو ورځې د مخه چې سخت بارانونه وو، له افغانستان د ((ویکتور)) غریب لاش راورسېد، کم بخت ویکتور، له دایا سره د هغه د واده لا یوه میاشت هم نه وه تېره شوې، اوف بدنصیبه دایا! څومره د بدمرغۍ تیارو ګېره کړه.

ګرانه! ته به کله راځې؟)). دغه راز د دې جګړې زیات معیوبین چې کله خپلو کورونو ته ستانه شول، نه یوازې خپله پر رواني ناروغۍ اخته او له ژوند مایوسه وو، بلکې خپلې کورنۍ یې هم پر ناروغیو اخته کړې.

((مثلاً د منسک په سیمه کې ۷۵ تنه معیوب، په سپینه روسیه کې ۴۳۶ تنه، په (پارلو ګراد) کې ۴۰۰ تنه، په سنت سترز بورګ کې ۱۵۳ تنه په (تولا) کې ۱۰۳ او په ګورکي ښار کې ۹ تنه معیوبین ژوند کوي)). ((له همدې کبله په شوروي کې د هغه وخت د حکومت پر ضد پټ او ښکاره عکس العملونه رابرسېره شول، لکه د روسي لیکوال (الکساندر

پروخانوف) د (اوکراین مولد) ورځپانه، میخایل وستوفسکي، پروفیسور یاچوشي د ایشیوف او د اندري سخاووف څرګندونې او د خلکو پټې او ښکاره عکس العملونه...))

افغانستان ته د جګړې زیانونه:

سره له دې چې دې جګړه کې افغانانو یوه ستره او معجزه ډوله اتلولي وکړه، چې په نتیجه کې د ختیزې اروپا هېوادونه او ځینې نور نیمه مستعمره هېوادونه ازاد شول، امریکا او د لویدیزې اروپا هېوادونه د شوروي او کمونیزم د یرغل له خطر نه خلاص او د سترو رواني ناروغیو له فشار نه بې غمه شول، خو د جګړې دروند پېټی او ناخوالې افغانانو وزغمل او زغمي یې. د دې جګړې په ترځ کې په زرګونو کیلومتره سړکونه وران، په سلګونو پلونه او پلګوتې خراب او یوازې د ډاکټر نجیب الله تر وخت پورې ۳۰۰۰ ښوونځي وران شول، په زرګونو هکتاره د کښت ځمکه ویجاړه او له کښته پاتې شوه، دوه ملیونه کورونه وران شول، د دېرشو ملیونو په شاوخوا کې ماینونه په ځمکه کې ښخ پاتې شول، ۷ ملیونه افغانان (دوه ملیونه په داخل او پنځه ملیونه په بهر کې) مهاجر شول، یونیم ملیون تنه شهیدان شول، د تلیفون او برېښنا په زرګونو ستنې له منځه لاړې او د برېښنا ستیشنونو ته سخت زیان ورسېد او دې بدمرغیو مجاهدینو ته د قدرت تر انتقال وروسته هم ادامه پیدا کړه، د هېواد ډېر زیات ښارونه وران شول، یوازې په کابل ښار کې دوه زره لویې او وړې فابریکې د اور تر ستوني تېرې شوې، د ښار په سلو کې اویا برخې پر کنډوالو بدلې شوې، ملي او تاریخي افتخارات مو لوټ او یا د اور په لمبو کې وسوځول شول، لنډه دا چې د سوونو او زرګونو کلونو مادي او معنوي شتمنۍ مو له خاورو سره برابرې شولې.

فرهنګي فقر

دا لیکنه د ارمان جریدې په ۵ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د سلواغې له ۳ سره سمون لري، خپره شوې ده.

په ټولیز ډول فرهنګ د یوې ټولنې له ټولې جوړې شوې مادي او معنوي شتمنۍ څخه عبارت دی او په ځانګړي ډول د ټولنې ذهني او دودیزې پانګې ته فرهنګ ویل کېږي.

له فرهنګي پلوه افغانستان په نړیوال فرهنګ کې ځانګړی مقام درلود او د تاریخ په اوږدو کې زموږ لرغوني هېواد ته د فرهنګ او فرهنګپالنې زانګو ویل شوې ده. هر کله چې افغانانو تر یوې څه ارامې ساه کښلو وروسته د خپل ذهني او مادي اعمار لپاره ځانونه چمتو کړي او یوه معنوي پانګه او شتمني یې راټوله کړې، بیا نو یو طاعون، یو توپان او یوه تباه کوونکې سیلۍ پرې راخوره شوې او د هغوی هرڅه یې له خاورو سره برابر کړي دي، د مقدوني سکندر تر تاړاک دمخه او هم وروسته دې قام په پرله پسې ډول پنځه لسیزې هم د سولې او ارامۍ پر پالنګ خوب نه دی کړی، کله چنګیزیانو، کله مغولو، کله فارسیانو، کله انګرېزانو، کله روسانو او کله هم... نورو په دې خاوره کې د خپلو زور ازمویلو آسونه زغلولي دي. کورنیو جګړو او داخلي اختلافونو هم وخت پر وخت د هېواد فرهنګ ته درانه زیانونه اړولي دي. له انګرېزي ښکېلاک نه د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته سمدلاسه په هېواد کې د ذهني ښېرازۍ او مادي هوساینې لپاره ګړندي ګامونه پورته شول، ایله یوه لسیزه لا نه وه پوره شوې، چې د ناپوهۍ یو بل طاعون پر هېواد خور شو. خو د هېواد ویښو او خبیرو اشخاصو ډېر ژر د دې طاعون علاج وکړ او بیا د هېواد د فرهنګي پرمختیا، مادي رغونې او سوکالۍ لپاره هڅې پیل شوې او

WWW.KHOST.AF

همدا (۱۳۰۹-۱۳۵۷ل کلونه) له یو څه خفیف اړودوړو پرته، د معاصر افغانستان د فرهنګي او ارام ژوند کلونه دي.

په یاد شوي زماني واټن کې د مادي پرمختیا ترڅنګ، په هېواد کې په سلګونو ښوونځي، په لسګونو پوهنځي، څو پوهنتونونه، په لسګونو نندارتونونه، موزیمونه، د تاریخي اثارو ارشیفونه او د فرهنګ ډېر نور روزنځایونه جوړ شول. په سلګونو عنوانه علمي، تاریخي او ادبي اثار چاپ شول او په زرګونو علمي او ادبي غونډې جوړې شوې. زموږ دښمنان هم په دې زماني واټن کې لاس تر زنې پاتې نه شول، زموږ په هېواد کې یې لومړی د ذهني پاشنې لپاره سیاسي ډلې وروزلې او د ملاتړ لپاره یې بې حسابه لګښتونه وکړل او دا په دې هیله چې په افغانستان کې د اوږدې جګړې لپاره، ذهني شرایط برابر کړي. بالاخره دا جګړه پیل شوه او د روسانو په عملي دخالت خپل اوج ته ورسېده. د افغانستان ګاونډیو، لرې او نږدې هېوادونو هر یوه په دې جګړه کې ځانګړي هدفونه لرل. خو ځینو د نورو موخو ترڅنګ دا درې مهم هدفونه تعقیبول: د افغانستان د پوځ له منځه وړل، د اقتصاد ختمول او د فرهنګ محوه کول. کېدی شي چې ځینې نورو هېوادونو هم دا غوښتل، خو د یو څو هېوادو علاقه ورته د مینې او یوازینۍ هیلې تر پولې رسېدلې وه او په پای کې همداسې وشول. په ۱۲ کلنه جګړه کې پر مالي زیانونو سربېره تر ۳۵۰۰ څخه زیات ښوونځي وسیزل شول، پوهنتونونه ړنګ شول، کتابتونونه، موزیمونه چور شول، ارشیفونه غلا شول، نندارتونونو ته اور واچول شو او څه پاتې تاریخي اثار په ناڅیزه بیه د دوی لاس ته ورغلل، د دغو اثارو له تباهۍ څخه د دوی مقصد دا دی چې زموږ تاریخي غرور مات کړي او له ماضي سره زموږ د ولس ذهني رابطه وشلوي. د فرهنګ پرځای د ولس په ذهن کې د جنګ مفکوره خوره او ولس له فرهنګي فقر سره مخامخ کړي. د جنګ له لارې افرادو ته تغذیې

WWW.KHOST.AF

لاره اواره کړي او د فرهنګ مادي ملاتړ ختم کړي. اوس په افغاني ټولنه کې د فرهنګ له لارې د ورځینې ژوند د چارو خړوبول ډېر ګران شوي دي. په همدې وجه فرهنګي ارزښتونه او فرهنګي هڅې د ورځینې ژوند د نورو ستونزو تر سیوري لاندې راغلي دي. نو که غواړو خپله ټولنه له دغه رنځېدونکي او کړېدونکي حالته راوباسو نو څه باید وکړو؟ له فرهنګه یې پیل کړو؟ که له سیاسته؟ او که له اقتصاده؟ سره له دې چې دا درې تو که یو له بل سره نږدې اړیکي لري، خو زیات اشخاص شاید پر دې خبره متفق وي چې د یوې ټولنې د هوساینې بنسټیز عامل فرهنګ دی. د بې فرهنګه او وچ سیاست پایلې (نتیجې) موږ په خپل هېواد کې په خپلو سترګو ولیدلې، له اقتصادي پلوه هم زموږ هېواد د زیاتو طبیعي شتمنیو خاوند دی، خو رابرسېره کول یې علمي کادرونه او زیات وسایط غواړي. د پیداګوژۍ پوهان عقیده لري چې اقتصاد او فرهنګ یو د بل لازم او ملزوم دي باید دواړو ته ژوره پاملرنه وشي. عیني تجربو ښودلې ده، هغه ټولنې چې له فرهنګي پلوه بډایې دي، په اقتصادي لحاظ هم ډېرې شاته نه پاتې کېږي. المان او جاپان د دویمې نړیوالې جګړې درانه زیانونه وزغمل، خو څرنګه چې ټولنې یې له فرهنګي پلوه رسېدلې وې، خپل هېوادونه یې بېرته ودان کړل. نو فرهنګ باید پیاوړی، شفاف او روښانه شي، چې د ژوند لارې او کوڅې پرې په روښانه ډول ووینو.

WWW.KHOST.AF

د ا لیکنه له پېښوره خپرېدونکي ارمان جریدې د ۱۳۷۳ ل کال د سلواغې پر ۳ مه نېټه په خپله (٥) ګڼه کې خپره کړې ده.

څو کاله دمخه یوه افغاني پوهاند ویلي وو: ((په افغانستان کې د عقیدې بحران او د معنویت سقوط منځته راغلی دی)).

پر یو بل نه باور او اوږدې فزیکي جګړې د ژوند جوړوونکو خواوو توازن ګډوډ کړ او داسې حالت رامنځته شو چې لیدل یې سترګې برېښوي او اورېدل یې عواطف او زړونه راپاروي. په افغانستان کې د متضادو عقیده یي سیستمونو د نادرست استعمال په پایله کې عقده یي ټکر منځته راغی، ددغه عقیده یي تصادم په نتیجه کې ولس پر ډلو او ډلګیو ووېشل شو او ذهني پاشنه منځته راغله، کله چې هر یوه د خپلو عقایدو د برلاسي لپاره فزیکي جګړه پیل کړه، نو خپله ګروهه ورته داسې تفهیم شوه، چې د مخالف لوري د محوه کولو لپاره باید له هر امکان څخه کار واخیستل شي.

د لرغوني یونان یو لیکوال وايي: ((جګړه چې په هر نوم او د هر مقصد لپاره وي، په بشریت کې د وحشت، ذلت، فقر او بدمرغۍ طاعون زېږوي)) د افغانستان جګړې هم دا بد ګټې لرلې، جګړې په وګړو کې عاطفه او زړه خوږی ختم کړل او ځینې ډلې لا په رواني لحاظ د بېته هم ورسېدې، چې د مقابل لوري له وژنې او نابودۍ څخه د خپلو روحي نا ارامیو د تسکین لپاره کار واخلي.

عقایدو او له عقایدو سره په ناپوهېدلي ډول افراطي چلند د دوی په ذهن کې د اوږدې جګړې او وینې شیندلو ځواک پیاوړی کړ او د بېته

WWW.KHOST.AF

وزګار نه شول، چې د عقیدې په رښتیني مفهوم د خپل زړه پردې د عاطفي په اوبو وینځي او د میني غبږه پرانیزي.
د مرحوم استاد الفت په نظر؛ عقیده د انسان په ژوند کې تر ټولو مهم اصل او ارزښت دی، چې بې له هغې ژوند ناممکن بریښي. خو راځو د پته چې هر فکر، هر اند، هر ذهني تاثر او هره اخیستنه عقیده کېدی شي؟ او سیاست هم د عقیدې تر سرحده اوچتېدی شي او که نه؟
یو سیاستپوه په افغانستان کې د جګړې مهم لامل دا ګڼلی چې تقریباً ټولو سیاسي ډلو سیاست د عقیدې تر پولې اوچت کړی دی. څرنګه چې عقیده د انسان په ذهن کې یو سپېڅلی او مقدس څیز دی، نو انسان د هغې پر وړاندې هر ډول راولاړ شوی عمل نه شي زغملای. په داسې حال کې چې په ځینو نورو ټولنو کې د سیاست او عقیدې ترمنځ ذهني پولې موجودې دي. سیاست د ټولنې د ورځیني ژوند د تخنیکي او اقتصادي چارو د سمون لپاره کارول کېږي او عقیده د انسان د روحي سپېڅلتیا، اخلاقي روغمنتیا، رواني ارامۍ او اخروي نړۍ د لاسته راوړلو لاره ده. ځینې شاید ووایي چې سیاست د عقیدې د پلي کولو اغېزمنه وسیله او د هغې د عملي تطبیق لپاره ورته اړتیا ده. که سیاست دلته د پورتني مقصد او مفهوم لپاره استعمال شي، نو بیا هم واسطه او وسیله وګڼل شوه، خو وسایل د وخت په تېرېدلو سره بدلون مومي او عقیده د انساني ذهن نه بېلېدونکی توک دی. همدا رنګه کوم اعمال چې په سیاست کې ترسره کېږي او په اصطلاح جواز ګڼل کېږي، په عقیده کې هغو ته ځای نه شته.
خو اوس راځو خپلې ټولنې ته: زموږ په ټولنه کې دا دوه ژوند جوړوونکي توکي (عقیده او سیاست) داسې استعمال شوي چې کله هم له عقیدې نه د یوې وسیلې او کله هم له سیاست نه د یوې عقیدې په توګه کار اخیستل شوی او په پایله کې نه یوازې یو سیاسي کړکېچ،

WWW.KHOST.AF

بلکې يو عقيده يي بحران هم رامنځته شوی دی. په دې عقيده يي بحران کې هغو اشخاصو خاصه ونډه درلوده، چې د عقايدو د ممثل او مظروف په شکل يې خلکو ته ځان پېژانده، څرنګه چې مظروف او ممثل صيقل شوی، شفاف او روښانه نه وو، نو د عقيدې روښانه او نرمې وړانګې ترې د عام ولس ذهن ته ښې ونه رسېدې او د ولس ذهن يې د عقيدې له اصلي ماهيت نه همدا سې په ابهام کې وساته. په همدې وجه د ولس يوه برخه له ذهني کنټروله ووته او د مادي لذايزو د ګټلو لپاره يې مادي وسايطو ته ورمخه کړه او فزيکي ټکرونو ته لاره اواره شوه. ان تر دې چې د يوې عقيدې لارويان هم د خپلو عقيده يي آرونو (اصولو) پرخلاف پر ذهني او فزيکي جګړو اخته شول. اوس نو زموږ ټولنه نه يوازې سياسي او مادي بيا رغونې ته ضرورت لري، بلکې په لومړي ګام کې ذهني او عقيده يي بيا رغونې ته هم اړتيا لري.

WWW.KHOST.AF

> دا ليکنه هم له پې ښوره خپر ېدونکې و فا جريدې په خپله ٥-٦ گڼه کې چې د ١٣٧٣ل کال د سلواغې له ٢٦ سره برابره ده د (نيازي) په مستعار نامه خپره کړې ده. اصلاً ((که خبر نه يې نو واوره)) د دې جريدې د يوه کالم نوم و، چې همداسې ورځنيو مسايلو ته وقف شوی و، ما هم څو ځله دې کالم ته وړې وړې ليکنې ورلېږلې وې، هغه هم په بدل نامه، دا ليکنه هم د (نيازي) په بدل نامه خپره شوې ده، خو نورې ليکنې زما لاس ته رانغلې، دا يوه يې د بېلگې په توګه دلته وړاندې کوم:

پاټکونو، پوستو او وسله والو اشخاصو چلند هر هغه چاته چې پر دې لاره يې يو ځل هم سفر کړی وي، ډېر ښه څرګند ېږي. خو له دې ستونزو او کړاوونو سره سره ځينې نورې خبرې هم شته چې هم دردونکې دي او هم خندوونکې:

✸ د سروبي د نښترو دويم بڼ چې اوس يې له منځه وړی (تګاب ته د ورغلي سړک) د پيلېدو ترڅنګ د ښباک د اوبو د پخواني حوض پر يوه دېوال ليکل شوي: ((سه چيز مسلمان بر مسلمان حرام است، خونش، ابرويش و مالش (روايت مسلم/ محصلين))) د همدې حوض ترڅنګ د مجاهدينو (!) يو پاټک هم واقع دی او له همدغو دريو شيزونو سره يې کار دی.

✸ کله چې تر سروبي پورته د نغلو او ارځای ته ورسېږې، نو دا شعار به دې هم تر سترګو شي: ((ايمان، تقوی، تنظيم، جهاد فی سبيل الله)) د دې شعار ترڅنګ هم يو پاټک پروت دی. دغه راز د سروبي له بازار راکښته په يوې بلې تنظيمي پوځي قرارګاه کې چې د سړک غاړې ته پرته ده ليکل شوي: ((په خپله ساحه کې د خلکو د سر او مال تضمين ورکوي.))

WWW.KHOST.AF

✸ د انسانانو د سرونو او غړو د اره کولو داستان به پرځای پرېږدو اوس به راشو د بمبونو او برېښنا مزو د اره کولو او پرېکولو کیسې ته. بمونه تر انسانانو (غیرتي او غچ اخیستونکي ښکاري) خو زموږ ولس لا تراوسه پورې له خپلو اره کوونکو او پرې کوونکو څخه انتقام نه دی اخیستی. د بمونو د انتقام کیسه داده: ((د بګرام هوایي ډګر چې اوس د شورای نظار په لاس کې دی، د افغانستان یو لوی پوځي هوایي ډګر و. په دې هوایي ډګر کې ډېرې وسلې او له هغې جملې ډېر ستر بمونه چې د جنګي الوتکو له خوا غورځول کېږي، هم موجود وو. څرنګه چې په دې بمونو کې تر ۲۰-۳۰ منو پورې باروت وي او نن سبا د یو من باروتو بیه تر ۳۰۰۰۰ افغانیو هم پورته شوې، نو ځینو سوداګرو د میدان د پیره دارانو په مرسته دا بمونه اره کول او باروت یې ځني کښل. یوه ورځ د بم د اره کولو پر وخت د زیات حرارت له کبله یو بم انفلاق وکړ، ورپسې نورو بمونو هم انفجار وکړ او له سوداګرو او باروت خرڅوونکو څخه یې خپل انتقام واخیست.)) خو برېښنا مزو لا تراوسه له خپلو غوڅوونکو څخه انتقام نه دی اخیستی. له جبل السراج نه تر کابل پورې چې د برېښنا کوم مزي غځېدلي وو، هغه خو لا پخوا ټول شوي او بازار ته وړاندې شوي وو، خو اوس یې د هغه ځای د برېښنا د پایو (ستنو) پر پرېکولو او غوڅولو هم لاس پورې کړی دی. دا ناروغي یوازې هلته پاتې نه شوه، بلکې د کابل- سروبي، کابل- نغلو برېښنا مزو ته هم راورسېده، ځکه چې برېښنا مزي له مسو څخه جوړ شوي او یو من مس په تور بازار کې په ډېره لوړه بیه پلورل کېږي، نو وسله والو او نورو غلو ته تر دې غوره غنیمت کله په لاس ورځي. د کابل- سروبي، کابل- نغلو برېښنا مزي نوي فیصده غوڅ شوي دي. د کباړ او تالان دا ناروغي ان کلیو او بانډو ته هم رسېدلې، د کباړ دا لړۍ د هغې سیمې خلکو ته ښه معلومه ده، چې له لغمان ولایت نه الینګار ولسوالۍ ته تګ راتګ لري. د لغمان- الینګار په لویه لاره کې یو زیات شمېر عسکري موټر

WWW.KHOST.AF

او درانه ټانکونه، ځینې ویجاړ او ځینې نیمه ویجاړ پاتې وو، خو کباړیانو ان له پاکستان څخه ورپسې مسلکي کسان او وسایل یوړل، هغه یې پرې ټوټې ټوټې کړل او پاکستان ته یې وا ړول.

له اوسپنو او ټانکو پرته، دې ډول خلکو پر شنو ونو او بوټو هم صرفه ونه کړه، په کابل کې یې د خلکو له باغونو څخه ډېرې د منو او نورو مېوو ونې ووهلې، د سون د لرګیو او پوځي مورچلو په جوړولو کې یې ترې کار واخیست، د سروبي د نښترو پورتنی شین بڼ یې هم پر سپېره ډاګ بدل کړ.

WWW.KHOST.AF

دا لیکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې د لومړي کال په ۷ ګڼه کې چې د ۱۳۷۳ل کال د دلوې له ۲۹ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده.

په افغانستان کې د پنځلس کلنې فزیکي جګړې له پیل سره سم او ان د هغې تر پیله لا دمخه د رواني، ذهني، عقیده یي او یا د اعصابو د جګړې لپاره د پیلامې ټکي ایښودل شوي وو. د څلوېښتمو کلونو په لومړۍ نیمایي کې چې زموږ په هېواد کې د لویو ځواکونو له مالي او عقیده یي سرچینو څخه خړوبېدونکو سیاسي ډلګیو ته د پنځېدو لاره اوارېده، د دې ډول جګړې لومړني څرکونه ولیدل شول. کله چې په هېواد کې ګرمه جګړه پیل شوه، نو هر لوی ځواک د خپلو پلویانو تر شا ودرېد. په توده جګړه کې کورنیو او بهرنیو غاړو هر یوه تر خپله وسه خپل خپل رول ولوباوه. پخواني شوروي اتحاد پر ځاني تلفاتو سربېره **۹۵** ملیارده ډالره، لویدیځو هېوادو او د هغو ملګرو **۲۵** ملیارده ډالره، د دې جګړې د دوام لپاره په تله کې ایښي وو. دا چې د دې لګښت تخریبي ساحه څومره وه، هغه بېل بحث دی، خو د دې ترڅنګ هغوی د ذهني تخریب او رواني جګړې لپاره هم یو لړ لګښتونه کړي، چې زموږ د ولس ترمنځ ذهني واټن، روحي او فکري عقده او بحران رامنځته کړي.

پخواني شوروي اتحاد د پښتو او فارسي ژبو په ګډون د نړۍ په **۵۲** ژبو خپروني کولې او هم یې راډیویي، تلویزیوني او نورې خپروني په ډېر ځواک سره فعالې وې. د افغانستان لپاره د دوی خپروني بې له شکه زموږ د ولس پر ذهني وېش لویه اغېزه شیندلې. لویدیز هېوادونه او د هغوی متحدین هم په دې لوبه کې تر هغوی وروسته پاتې نه شول او د افغانستان په باب یې په یوه شپه ورځ کې یوازې خپلې راډیویي خپروني

WWW.KHOST.AF

(۱۱۰) ساعتونو ته ورسولې. په کابل کې د ۸۰ عنوانو په شاوخوا کې چاپي خپرونو ترڅنګ راډیو او تلویزیون هم په اوونۍ کې په لسګونو خپرونې کولې، پاکستان، ایران او د مجاهدینو تنظیمونو هم تر خپلو همسیالو ځان شاته ونه شو زغملای او په مجموعي توګه ټولو داسې یو څه زموږ د ولس ذهن ته وړاندې کړل، چې د هغوی د ذهني وېش، ستړیا او روحي نارامۍ سبب شول. په دې ذهني جګړه کې نه یوازې مطبوعاتو، بلکې د هغو پر بنسټ رامنځته شویو مبلغینو هم خپله ونډه واخیسته. که د جګړې د مهال د ټولو غاړو مطبوعات سره پرتله کړو، نو وبه ګورو چې ټول پر سخت دردونکي او رنځوونکي ذهني جنګ اخته دي. د هرې غاړې له کلام او بیان څخه د کینې او وینو بوی راځي او یو د بل پر نظریاتو او شتوالي د نابودۍ اورونه شیندي او بیا داسې وخت راغی چې د وخت واکمنو له دې رواني جګړې څخه د ستړیا احساس وکړ. کله چې د پخواني شوروي اتحاد مشر میخایل ګرباچف پر شوروي باندې د مسلط عقیده یي سیستم پر نه بري معتقد شو، نو په لویدیځ کې یې د ژورنالستانو په یوه مطبوعاتي کنفرانس کې وویل، چې ژورنالیزم تر اوسه خپل مسوولیت ترسره کړی نه دی. د نوموړي مقصد دا و چې د نړۍ خپرونې د سیاستوالو تر کنټرول لاندې دي، خو دا د ژورنالستانو مسوولیت او دنده ده، چې نړیوالو ته د دوستۍ، مینې او عاطفې پیغام ورسوي. خو د افغانستان په باب خپرېدونکو خپرونو له ځینو نښګڼو پرته د سیاستوالو له هیلو سره سم ذهني جګړه جاري ساتله.

په پایله کې داسې وشول، چې د فزیکي جګړې ناخوالو، سیاسي دښمنیو، د عقایدو په نوم له عقیده یي آرونو تېرۍ، اقتصادي ستونزو او د رواني جګړې وسایلو په ګډه داسې یو حالت رامنځته کړ، چې زموږ ولس له سختو رواني ستونزو او ذهني بحران سره مخ شي. اوس نو تقریباً هره ورځ له هرو دریو افغانانو څخه دوه تنه ضرور پر بې نتیجې سیاسي

WWW.KHOST.AF

بحثونو خپل وخت تېروي، نو لږ تر لږه که له ۱۵ مليونه افغانانو څخه لس مليونه افغانان د ورځې يو ساعت پر سياسي خبرو تېر کړي، نو په يوه ورځ کې به مو ۱۰ مليونه ساعته وخت ضايع کړی وي او که دا په يو کال کې ضرب کړو (۱۰×۳۶۵) نو (۳۶۵۰) مليونه ساعته وخت به شي او که دا بيا په ۱۵ کالو کې ضرب کړو (۱۵×۳۶۵) نو (۵۴۷۵۰) مليونه ساعته وخت به مو يوازې پر بې نتيجې سياسي بحثونو ضايع کړی وي او دا دومره خت دی چې د نړۍ هېڅ ملت به هم پر داسې بې نتيجې مسايلو نه وي لګولای.

له دې بې نتيجې تونډو سياسي بحثونو څخه چې زيات پر احساساتو ولاړ دي، داسې هم پېښ شوي، چې د يوه کور غړي سره پر بېلابېلو لارو روان کړي او يو د بل پر وړاندې د حقارت او بدګڼلو عقده په زړه کې وروزي. دې عقدې روښنفکري ذهن کې هم ځای نيولای ، د هېواد يو شمېر روښنفکرانو او ليکوالو يوازې د يو بل پر غندلو د خپل فکر او ليکوالۍ ځواک اوبه کړ.

له خپرنيو هڅو او ساړه جنګ پرته، تودې جګړې هم د هېواد وګړو ته درانه رواني زيانونه اړولي وو. د پخواني دولت له يوه افسر څخه پوښتل شوي و ، چې د خپل روحي ژوند په باب وغږېږي، هغه ويلي وو ، چې زه د خپلې دندې پر وخت له سختې رواني ستړيا او وېرې سره مخامخ وم، کله چې به مې د شپې سترګه پټه کړه، نو پر جګړه به بوخت وم، زموږ او د مجاهدينو ترمنځ به سخت جنګ روان و ، په همدې وېره کې به له خوبه راپاڅېدم، ټول وجود به مې خوله شوی و. همدا پوښتنه له يوه مجاهد څخه هم شوې، هغه هم په خپل خوب کې د رواني پېښې خبرې کوي او وايي: ((د جګړې په شپو او ورځو کې کله چې زه ويده شوی يم، نو شاوخوا مې ټانکونه او عسکر تاو وي او په همدې شېبه کې له خوبه راپاڅېدلی يم)). دا خو د جګړې دواړه عملي خواوې وې. خو پر عام ولس

بیا دا دواړه وېرونکي خپسي ناستې وي او هېڅ‌ه به هم په دې ځو کلونو کې په ارام روح او روان خوب نه وي کړی. د پخواني دولت تر کنټرول لاندې ځوانه پرګنه د پوځ په ټولګیو کې له جبري تنظیم څخه تر سخت رواني فشار لاندې وه. روښنفکران د خپل راتلونکي ژوند پر لر لید ډاډمن نه وو او عوامو کې د جګړې ترخنګ د زیاتېدونکي اقتصادي فقر له کبله رواني ستونزې نورې هم په زیاتېدو وې. دې ستونزو هغه وخت لا ځواکمنتیا وموندله چې په کابل کې سیاسي نظام بدل شو، خو حالات د خلکو د هیلو خلاف لا پسې ویجاړ شول. لنډه دا چې د ولس زیاته برخه په ډول ډول رواني ستونزو واوښته. د کابل پوهنتون له یوه استاد څخه مې د دغه درد شریکولو په ترڅ کې وپوښتل چې د افغانستان زیات وګړي، تقریباً (۹۵) فیصده پر یوې نه یوې ډول روحي ناروغۍ اخته دي، هغه وویل: ((تاته چې کوم روغ ښکاري هغه هم ناروغ دی؟ ځکه چې دا دردونکې او غملړلې پېښې پرې ولې تاثیر نه کوي؟))

فرهنګي ټولنې او فرهنګي مسئوليتونه

دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جريدې د ۱۳۷٤ ل کال د وري پر ۱۳مه نېټه په خپله (۱۱) ګڼه کې خپره کړې ده.

د افغاني ټولنې جوړښت او بر خليک همدا اسې راغلی، چې ټول تاريخ يې له جګړو، لوږو، ژورو، سياسي کړکېچونو او ناندريو څخه ډک دی. د وخت د تاريخي وېش په انډول ډېره لږه موده ليدلای شو، چې افغانانو پکې ارا سمه ساه ايستلې وي. خو زموږ ولس د خپلې فرهنګي سليقې، مينې، استعداد، ذوق او شوق په زور، وخت پر وخت د فرهنګ او ادب ښکلې ماڼۍ تيارې کړي او سينګار کړي دي. دا چې ولې دا ماڼۍ بيا ژر له خاورو سره برابرې شوي او د ايرو پر څلو بدلې شوي؟ دا نو د هېواد د سياسي پېښليک په هنداره کې مطالعه کېدی شي.

په افغانستان کې سياسي واکمنو (له استثناتو پرته) هغه وخت فرهنګپالنې او فرهنګ بډاينې ته غېږه پرانيستې، چې د دوی له سياسي او ځاني ګټو سره يې سمون لرلای دی. دا خبره په ځانګړې ډول د پښتو ژبې او پښتني فرهنګ په باب د صدق وړ ده. هم په افغانستان او هم په کوزه پښتونخوا کې وخت پر وخت پښتو ژبه او پښتني فرهنګ د سياسي معاملو په تله کې ايښودل شوي دي. خو له دې سره سره بيا هم په سياسي واکمنو او نا واکمنو کړيو کې دلته او هلته ځينې ځانګړې شخصيتونه وو، چې له خپلې ژبې او فرهنګ سره يې بې کچې مينه درلودله او د قربانۍ تر پولې يې خپلې هڅې نه دي سپمولې. د همدې مقصد لپاره هم د دولت په چوکاټ او هم په خپلواکه توګه ځينې فرهنګي ټولنې جوړې شوي، چې تر خپله وسه يې خپل فرهنګي مسووليت ترسره کړی دی.

WWW.KHOST.AF

یو وخت دا سې هم راغی چې روښنفکرو فرهنګپالو او فرهنګ مینه والو خپله په خپلوا که توګه دې ډګر ته راودانګل او نور یې نو د بېته ونه کتل چې سیاسي واکوالو او نورو ته دې د فرهنګ د خدمت په هیله کېني. په همدې هیله د ۱۳۲۹ل کال د عقرب پر ۲۵ نېټه په کابل کې د افغاني روښنفکرانو یو لوی فرهنګي مرکز ((خوشال فرهنګي ټولنه)) جوړ شو. وروسته د ((علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنه)) هم پرانیستل شوه. د خوشال فرهنګي ټولنې له هغې نېټې نه تر اوسه پورې په لسګونو علمي غونډې، سیمینارونه او مشاعرې جوړې کړې او د خپل خپرني ارګان ((شمشاد)) مجلې په ګډون یې ۱۴ عنوانه علمي او ادبي اثار خپاره کړي دي. د علامه سید جمال الدین افغان فرهنګي ټولنې هم تر اوسه پورې (۹) عنوانه بېلابېل علمي او ادبي اثار چاپ کړي دي.

کله چې په افغانستان کې د یوه ((ناتار)) له پاسه ((بل ناتار)) منځته راغی او د هېواد پاتې فرهنګي شتمنیو ته پکې درانه زیانونه واوښتل، د هېواد د فرهنګیانو مسوولیت نور هم درون شو. په پېښور کې مېشتو افغاني فرهنګیانو وپتېیله چې د مهاجرت په ژوند کې هم د خپل فرهنګ لپاره خپلو هڅو ته انسجام او اوډون ورکړي. ((افغان ادبي بهير)) یې جوړ او دا دی له څو میاشتو راهیسې خپلو اونیزو ادبي غونډو او نورو هڅو ته په اوډلي ډول دوام ورکوي. د ((افغان ادبي بهير)) اوسنۍ هڅې د لیکوالو ترمنځ د کره کتنې د زغم پیدا کولو، د ادبي لیکنو د بېلابېلو ډولونو د څرنګوالي او د استعدادونو د غوړولو په برخه کې ډېرې اغېزمنې دي.

د ۱۳۷۳ل کال د کب پر ۲۸مه نېټه د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ او زرغونتیا لپاره یو بل ګام هم پورته شو. پر همدې نېټه په جلال اباد په ښار کې ((ننګرهار فرهنګي ټولنه)) جوړه شوه. د دې فرهنګي ټولنې په پرانیستونکې غونډه کې د هېواد ځینو لیکوالو، شاعرانو، د ننګرهار

WWW.KHOST.AF

جهادي شورا ځينو غړو، د ننګرهار ولايت ځينو مخورو، فرهنګيانو او فرهنګپالو برخه اخيستې وه، د غونډې برخه والو د هېواد نوميالي ليکوال استاد محمد اصف صميم د نوموړې فرهنګي ټولنې د مشر په توګه وټاکه. د دې ټولنې لومړۍ مېوه د ځوان او هڅاند ليکوال حفيظ الله تراب د لنډو کيسو مجموعه ده چې (ورکه) نومېږي او د نوموړې ټولنې له خوا تازه خپره شوې ده.

د خوښۍ خبره خو دا ده چې د فرهنګي ټولنو له تعدد څخه د هېوادنيو ملي او فرهنګي چارو په باب بنسټيز اختلافونه، نه رامنځته کېږي او د ځينو سياسي ګوندونو په شان د هر څه حل د برچې د زور په هنداره کې نه مطالعه کوي. هره فرهنګي ټولنه کېدی شي په ټوليزډول ټول فرهنګ او په ځانګړي ډول د فرهنګ د يوې مشخصې څانګې د ښېرازۍ لپاره غوره خدمتونه وکړي.

اوس نو د فرهنګښېرازۍ او فرهنګپالۍ لپاره همدغو فرهنګي ټولنو ته د هيلو سترګې اوښتي، زموږ په شان يوه ټولنه کې خو هسې هم په پوره مانا د يوه ځواکمن دولت تنسټي په اسانۍ ټينګېدی نه شي، نو ژبه او فرهنګ د همدغو فرهنګي ټولنو، ليکوالو او شاعرانو په هڅو ژوندي او خړوب دي.

WWW.KHOST.AF

د کابل طب انستیتیوت، د زیان تر پښې لاندې

> ما په کابل کې د تنظیمي جګړو پر مهال ډېر وختونه تېر کړي. د افغانستان هرې اقتصادي، علمي او فرهنګي شتمنۍ ته چې په زیان رسېده، نو زموږ له زړونو به وینې څڅېدلې، هغه وخت ما په خپل او بدل نامه ځینو فرهنګي او اقتصادي موسسو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات راټول او چاپول. فرهنګي موسساتو ته د اوښتو زیانونو په باب معلومات بیا په یوه ځانګړي اثر کې راټول او چاپ شول. دا لیکنه هم، همغه وخت شوې وه او د (مروان) په مستعار نامه له پېښوره خپرېدونکې ارمان جریدې په ۱۸ګڼه کې، چې د ۱۳۷۴ل کال د جنګاش

و

تحصیلي، تعلیمي، اقتصادي او کلتوري موسسو د ړنګولو په لړۍ کې د کابل د طب انستیتیوت ته هم درانه زیانونه اړول شوي دي. په یاد شوي زماني واټن کې نه یوازې دا چې نوموړي روزنځي ته اقتصادي او مالي درانه زیانونه اوښتي، بلکې ډېر دروند معنوي زیان یې هم زغملی دی. په دې موده کې د محصلینو درسونه یا په نیمه او یا په بشپړ ډول ودرول شوي وو. که د محصلینو د شمېر په تناسب د درسي ساعتونو شمېر په پام کې ونیسو، نو په مجموعي توګه به نوموړي انستیتیوت ته د لسو ملیونو په شاوخوا کې د درسي ساعتونو دضایع کېدو زیان اوښتی وي.

د طب انستیتیوت (د جنسي مدیریت) مدیر ښاغلي محمد اصف وویل: ((سره له دې چې انستیتیوت ته د ټولو رسېدلو زیانونو دقیق شمېر خورا ګران کار دی، خو بیا هم په اټکلیز ډول د زیانونو اندازه څه ناڅه لګېدی شي. په انستیتیوت کې د پتالوژۍ، بیوشیمۍ،

WWW.KHOST.AF

هستولوژی، فارمکولوژی، مکروبیالوژی، اناتومی، کیمیا او فزیک دیپارتمنونه موجود دي. دې ځانګو خپل خپل مجهز لابراتوارونه لرل، چې د طبي علومو په زیاتو عصري وسایلو سمبال وو. دا لابراتوارونه له ټولو وسایطو او وسایلو سره له منځه وړل شوي دي، چې مالي ارزښت یې په سوونو ملیونو افغانیو ته رسېږي. د انستیتیوت فزیکي ساختمان او نورو درسي وسایطو او وسایلو ته هم درون زیان اوښتی. د ودانیو ۳۰ په سلو کې برخې تخریب شوي، د اوبو او برېښنا سیستم یې هم ویجاړ شوی، د انستیتیوت ۲۰ عرادې بېلابېل موټر غلا شوي. د قرطاسیې ډیپوګانې چور شوي، د انستیتیوت ټول سمعي او بصري مواد لکه د عکاسۍ کمرې، مایکونه، پروجکتورونه، لوډسپیکرونه، علمي سینمایي فلمونه، هنري سینمایي فلمونه، ګرځند امپي فایرونه، تلویزیونونه، ترانسفرمرونه، ویدو کیسټې او داسې نور غلا شوي. له دې پرته د انستیتیوت ډېره مجهزه چاپخونه (مطبعه) له منځه وړل شوې ده)).

د بیالوژۍ ځانګې یوه سابقه لرونکي استاد وویل: ((یوازې یې زموږ د ځانګې (بیالوژۍ) له لابراتوار څخه یې په لسګونو میکروسکوپونه، د تسلیخ بکسونه، د میکروسکوپ ګروپونه، تثبیت شوي مختلف سلایډونه ۵۰۰۰ دانې، ساده سلایدونه، ۲۰۰ دانې، درجه لرونکي استوانې، یخچالونه او نور وسایل چور او له منځه وړي دي)).

د انستیتیوت یو تن مسوول وویل: ((کېدی شي د انستیتیوت د ودانیو د بیا جوړولو لپاره زر ملیونه افغانۍ کفایت وکړي، خو دا خبره دقیقه نه ده، د زیانونو د تثبیت کمیسیون په دې خبره کار کوي، چې وروسته به دقیق زیان معلوم کړي)). بل درونند او نه جبرانېدونکی زیان چې نوموړي انستیتیوت ته اوښتی هغه د علمي او درسي کتابونو له منځه تلل دي. د کابل طب انستیتیوت یو ډېر مجهز کتابتون درلود. د

WWW.KHOST.AF

نوموړي کتابتون امر ښاغلي غلام علي وویل: ((د انستیتیوت کتابتون درې منزله درلودل، په دې کې دوه خونې د محصلینو د مطالعې لپاره وې. د کتابتون فزیکي جوړښت په ډېر علمي سیستم او ښې جوړ شوی و. په دې کتابتون کې پنځوس زره عنوانه بېلابېل علمي کتابونه موجود وو، چې زیاتره یې په انګلیسي ژبه وو، کله چې دلته د جګړې اور ولګېد، نو د کتابتون درې واړه منزله وسیزل شول، زیات کتابونه پکې ایره شول، د طب انستیتیوت په هڅه او هاند یوازې ۲۰۰۰ عنوانه کتابونه له انستیتیوت څخه یو مصئون ځای ته انتقال او د حالاتو په ښه کېدو سره بېرته انستیتیوت ته راوړل شول، چې اوس ترې محصلین ګټه اخلي. د انستیتیوت په کتابتون کې د دې انستیتیوت د استادانو هغه ۵۰۰۰ عنوانه علمي کتابونه هم موجود وو، چې دوی په بېلابېلو وختونو کې د خپلو علمي ترفیعاتو لپاره لیکلي وو او دلته یې یوه یوه خطي نسخه موجوده وه. دا اثار هم د جګړې د طاعون ښکار شول)).

د افغانستان د ملي ګالرۍ
برخلیک

دا لیکنه هم د وفا جریدې د څلورم کال ۳۹-۴۰ ګڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د لړم له ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. د تنظیمواکۍ په بهیر کې چې په کابل کې سخت جنګونه روان او وخت پر وخت زموږ فرهنګي اثار لوټېدل، نو زه او زما په شان نور هېوادوال پرې زیات دردېدل، همغه وخت ما د دې کلتوري تراژیدیو په باب معلومات راټول، دا لیکنه هم د همغې لړۍ یوه کړۍ ده چې

ملي ګالري د ۱۳۶۲ل کال د ثور پر میاشت افتتاح شوې ده. د ګالرۍ د پرانیستو په مراسمو کې د کندهار له ولایت، د کابل له موزیم او له سلطنتي قصر څخه (۲۰۰) هنري او تاریخي اثار راوړل شوي او ننداريې ته ایښودل شوي وو.

دا موسسه د اسمايي واټ په هغه تعمیر کې جوړه شوې وه، چې اصلاً د غلام نبي خان چرخي ملکیت و او وروسته بیا په اطلاعاتو او کلتور وزارت پورې تړل شوی و. سره له دې چې دا ودانۍ د ملي ګالرۍ د اثارو د ساتنې او نندارې لپاره مناسبه هم نه وه، خو بیا هم دا اثار په کې ننداري ته کېښودل شول.

د ملي ګالرۍ د ۱۲ کلن فعالیت په لړ کې هر کال د پلان او بودیجې له مخې د هېواد د معاصرو هنرمندانو اثار اخیستل کېدل. په دې لړ کې د نقاشۍ، میناتورۍ، مجسمې او ظریفه اثارو **۵۹۲** اثار اخیستل شوي او ملي ګالرۍ ته تحویل شوي وو. د دې اثارو زیاته برخه د غلام محمد میمنګي، عبدالغفور برېښنا، استاد عبدالعزیز، استاد غوث الدین،

WWW.KHOST.AF

استاد یوسف کهزاد، استاد عطایي، استاد خیرمحمد یاري، استاد کریم، استاد قربانعلي عزیزي او داسې نورو استادانو اثار وو.

تر یوې لسیزې په زیاته موده کې دې ګالرۍ هر کال لس زره لیدونکي درلودل او د افغان ولس لرغونی او تاریخي فرهنګ یې تمثیلاوه. کله چې ۱۳۷۱ل کال پیل شو او جهادي تنظیمونه کابل ته داخل شول، پر دې وخت نو د اطلاعاتو او کلتور وزارت اداري، حقوقي او فرهنګي مسوولین په دې هیله وو، چې هر څه به خوندي پاتې شي، خو امنیتي چارواکي او غالباً وسله وال جهادي افراد د یو توند باد په شان راخواره شول او د ګالرۍ دېوالونه یې ولړزول. کله چې وسله والو افرادو د وزارت ټول اداري قیمتي وسایل او وسایط، لکه غالۍ، فرشونه او موټر چور کړل، نو د ملي ګالرۍ د منځه تلو وېره لا پسې ګړندۍ شوه. د ۱۳۷۱ل کال د سنبلې پر ۲۳ نېټه د وسله والو کسانو له خوا د استاد غوث الدین او نورو هنرمندانو څلور تابلوګانې غلا شوې، دولتي ادارو ته خبر ورکړ شو، چې د ګالرۍ پیره دارانو دا کار ترسره کړی دی او په راتلونکې کې هم دا وېره شته، خو هغوی بې تفاوته پاتې شول او د ګالرۍ د برخلیک په باره کې یې هېڅ پرېکړه ونه کړه، ان دا چې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د هغه وخت د اداري رئیس په دستور او د هغه وخت د کوپوني مغازې د مدیر په واسطه د ۱۳۷۱ل کال د سنبلې پر ۴ نېټه تر ۳۰ موټرو زیات د ډبرو سکاره د ملي ګالرۍ په انګړ کې وغورځول شول. دې کار د دې مخه ونیوله چې د ګالرۍ اثار راټول او یو مصئون ځای ته انتقال شي، ان تر دې چې د ګالرۍ یو زیات شمېر ښکلي او ناب اثار د ډبرو سکرو په تور ګرد ککړ شول او د ګالرۍ تعمیر او لوازم هم د ډبرو سکرو په شان تور واوښتل. دې کار د هېواد ټول فرهنګپال او فرهنګیان متاثر کړل او د یادو شویو کسانو عمل یې وغنده. ویل کېږي چې د نوموړ اشخاصو عمل قصدي و، د ګالرۍ اثار به یې د ((بتانو)) په نومونو یادول.

WWW.KHOST.AF

د ۱۳۷۲ل کال د ثور پر ۵نېټه په ګالرۍ کې د ځای پرځای شویو وسله والو کسانو له خوا ۳ نور هنري اثار هم غلا شول، پر دې کار باندې د وزارت امنیتي څانګو هم ځان غلی ونیو او بیا یې هم د ګالرۍ د اثارو د ساتنې کوم مشخص تدبیر ونه نیو.

د ۱۳۷۳ل کال د ثور پر ۱۳نېټه د ګالرۍ د امنیتي ساتونکو له خوا د هنري نقاشۍ ۲۲ اثار غلا شول، دا ګالرۍ ته دومره لوی زیان و، چې جبران نه کېدونکی ګڼل کېږي. دې ټولو پېښو ته د اطلاعاتو او کلتور وزارت لوړو مقامونو او نورو اړوندو ادارو هېڅ پاملرنه ونه کړه. کله چې د ګالرۍ د بېخي له منځه تللو وېرې د ځینو زړونه وددرول، نو په اطلاعاتو او کلتور وزارت کې ځینو اشخاصو له هغه جملې نه د نوموړي وزارت د هنر د رئیس په ځاني هلو ځلو او د ځینو نورو مسولینو په مرسته د ملي ګالرۍ ۲۹۲ تاریخي اثار له اصلي تعمیر څخه د وزارت تعمیر ته را انتقال شول.

تر دې نږدې تېرو ورځو پورې هم د ګالرۍ تعمیر د وسله والو کسانو په لاس کې و، معلومه نه ده چې تر کومه به په دې تعمیر کې د دوی واکمني وي. په هغو ځایونو کې چې پخوا په کې ظریفه او ښکلي اثار ځوړند وو اوس یې بیا ترې تشنابونه جوړ کړي او یا هم پخلنځي، کېدی شي د یو څه وخت په تېرېدو سره د تعمیر پاتې برخه هم ونړېږي.

هغه اثار چې له ملي ګالرۍ څخه د وزارت مقر ته راوړل شول اوس هم مصئون نه دي او داسې ګونګسي هم دي، چې د وزارت په مقر کې هم د ځینو چاروا کو له خوا د ګالرۍ ځینې اثار غلا شوي او دا لړۍ کېدی شي، نوره هم ادامه پیدا کړي.

WWW.KHOST.AF

د کابل د اوسنۍ اداري څو ځانګړتياوې

دا ليکنه له پېښوره د خپرېدونکې وفا جريدې د څلورم کال په ٤٥-٤٦ ګڼه کې چې د ١٣٧٤ل کال د ليندۍ ٢٤ نېټې سره سمون خوري، د (نيازي) په مستعار نامه خپره شوې ده او د هغه وخت د ادارې انځورنه ده

له هغې ورځې چې په کابل کې دولتي سيستم رنګ شوی او نوې اداره جوړه شوې، نو پر ټول افغانستان په تېره بيا پر کابل د اورونو او غمونو، لوږو او تونډو، سختيو او بدمرغيو قحطيو او قيمتيو سخت ناتار اوري.

هغه څه چې د تېرو غميزو له ناتار څخه خوندي پاتې وو، د تنظيمي ادارې د ځان غوښتنو او ډول ډول منفي فکري تمايلاتو د اور په څپو کې ايره شول. سره له دې چې په افغانستان کې له درېو کلونو راهيسې حکومت او دولت نه شته، خو القاب شته: جمهور رئيس(!) او د دفاع وزارت(!) اسلامي اردو، د وسله والو پوځ اعلى قوماندانې او دې ته ورته نومونې اوربدل کېږي. له دفاع وزارت سره د افغانستان نوم اخيستل کېږي (د افغانستان د دفاع وزارت) خو د دفاع غړي يوازې د کابل ښار له څو ناحيو څخه پورته کېږي او اعلاميو کې يې دا ټکي هم راغلي وي: ((که چېرې مخالفين د کابل پر ښار خپلو راکټي حملو ته دوام ورکړي، نو د اسلامي اردو ځواکونه به د کابل شا وخوا ته نږدې ښارونه تر غوځو هوايي بمباريو لاندې ونيسي)) مقصد يې ميدان ښار،

WWW.KHOST.AF

چهاراسياب او د لوګر ولايت مرکز دی. د دوی په فکر، چهاراسياب، ميدان ښار، لوګر او د هېواد نورې سيمې چې د مخالفينو په لاس کې دي، هغه افغانستان نه ګڼل کېږي. له کابل راډيو څخه داسې خبرونه هم اوربدل شوي: ((د اسلامي اردو ځواکونو او مجاهدينو تېره شپه او نن سهار د غوځو او ځيونکو عملياتو په نتيجه کې د ناولو وملېشو له وجود څخه يو کلی په بشپړ ډول پاک کړ، د دې عملياتو په نتيجه کې چې په ډېرې لوړې او عالي روحيې سره ترسره شول، د دښمن دوه ټينګ سنګرونه او د هغوی يوه زياته اندازه سپکه او درنه وسله د اسلامي اردو د ځواکونو لاسته ورغلې ده.))

دا د اسلامي اردو د ځواکمنۍ جاج و، چې يو کلی يې له مخالفينو څخه نيولی و او د دفاع وزارت بيا د خپلو ښارونو او سېدونکو ته اخطار ورکوي، چې سخته بمباري به پرې وکړي. د نورو ملکو د دفاع وزارتونه خو يو بل ته د جنګ اخطار ورکوي او د خپلو سيمو او هېوادونو دفاع کوي، خو د کابل د دفاع وزارت بيا معکوس دی. که چا يوازې د سږ کال د حمل له مياشتې راهيسې، کابل راډيو په پرله پسې ډول اورېدلې وي، نو داسې شپه به نه وي، چې د کابل د ادارې يو پيغام کوم بهر ملک ته نه وي خپور شوی. په دې پيغامونو کې هم د تسليت پيغامونه دي او هم د مبارکۍ.

داسې وختونه هم راغلي، چې تنظيمي ادارې د يو هېواد مشر ته د مبارکۍ پيغام لېږلی، وريسې د اسلامي اردو د ځواکونو او د مخالفينو ترمنځ د جګړې خبر خپور شوی او په خبر کې ويل شوي، چې دومره مو مړه، دومره مو ټپيان او دومره مو اسيران کړل. يوه ورځ دې ادارې د انګلستان د ملکې د زېږېدو د کاليزې په وياړ هغې ته د مبارکۍ پيغام لېږلی و، په پيغام کې د هغې روغتيا او د عمر د اوږدوالي غوښتنه شوې وه، خو همدا ورځ په کابل کې يوه غملړلې ورځ وه، تر شلو پورې کسان

WWW.KHOST.AF

مړه او ټپیان وو ، د فکر خاوندانو به ویل: ((افرین په دې اداره))(!) چې دلته د ورځې په لسګونو وژني او هلته د یو شخص د روغتیا او د عمر د اوږدوالي لپاره پیغامونه لېږي. دې ته ورته خبرونه نور هم زیات خپاره شوي دي.

د ۲۹/۸/۱۳۷۴ نېټه دې ادارې د مصر جمهور رئیس حسن مبارک ته په اسلام اباد کې د مصر سفارت ته د اېښودل شوي بم له امله د خواشینۍ او ډاډګېرنې پیغام لېږلی و. په پیغام کې ادارې د نوموړې پېښې له کبله د افسوس او خواشینۍ اسویلي ښکاره کړي وو ، پر همدې ورځ په کابل ښار کې د جګړې له امله ۱۰ تنه مړه او ۱۲ تنه زخمیان شوي وو ، خو ادارې د هغوی پر حال یوه اوښکه هم تویه نه کړه. بله ورځ یې بیا په سعودي عربستان کې د امریکا پوځي اډې کې د چاودلي بم له امله د سعودي حکومت ته د خواشینۍ او ډاډګېرنې پیغام ورلېږلی و ، پر دې ورځ هم په کابل کې ۸ تنه هنرمندان او د طلوع کورس ۱۲ تنه شاګردان وژل شوي وو ، ددې پیغامونو له کثرت څخه د ادارې یو مقصد دا دی چې په خبرونو کې د ادارې نوم یاد شي، نور خو نه دوی پر هېواد حاکمیت لري، چې دوی د هېواد بېلابېلو سیمو ته لاړ شي او له بېلابېلو قومونو سره وګوري او یا کومې ابادۍ، ودانۍ او یا هم د کوم علمي کار ډېره کېږدي، هغه سیمې چې د نوموړې ادارې تر کنټرول لاندې دي، په هغو کې هم د خیر کوم کار نه ترسره کېږي، چې د ادارې مشران په پرانیستو کې برخه واخلي او نوم یې یاد شي، نو دوی ته یوازې همدا پیغامونه پاتې دي او بس. په پیغامونو کې د یادونې وړ بل ټکی دادی چې داسې منظم شوي، چې هره شپه باید یو پیغام وي مثلاً د اسد د ۲۸ نېټې په باب له یو هېواد څخه یو پیغام رالېږل شوی و ، څرنګه چې د پیغامونو لېږل او رالېږل زیات وو او هره شپه باید د نامه لپاره یو پیغام نشر شوی وای، نو دا پیغام یې د سنبلې میاشتې په پای کې نشر کړ، چې یوه میاشت د هغې

WWW.KHOST.AF

ورځې له مناسبت څخه تېره شوې وه. له ایران، هند، چین، سورېې، البانیا، امریکا، ترکیې، اذربایجان، ارمنستان، سعودي، قطر او ځینو نورو مشهورو هېوادونو نه پرته ځینو نورو داسې هېوادونو ته هم پیغامونه لېږل شوي، چې هغه ګرد سره له افغانستان سره نه پخوا او نه هم اوس ډیپلوماتیکي اړیکي لري. د اکثرو پیغامونو متن کټ مټ یو شان وي، داسې فکر کېږي چې پیغامونه مخکې تر مخکې تیار لیکل شوي، یوازې د هغه هېواد او جمهور رئیس د نوم لیکل ورته په کار دي.

یوه بله اساسي موخه چې د کابل اداره یې له دې ډول پیغامونو څخه لري، هغه داده، چې دوی فکر کوي ځانته به مشروعیت او بین المللي ملاتړ ترلاسه کړي او بیا به خلکو ته وواییي هغه دی ټول ملکونه موږ په رسمیت پېژني، خو په دې خبر نه دي چې ولس اوس پر ټولو خبرو پوره پوهېږي.

WWW.KHOST.AF

د جدي د ۲ نېټې غمیزه
او د هغې مرکزي کرکټر

دا لیکنه د وفا جریدې د څلورم کال په ۴۷-۴۸ گڼه کې چې د ۱۳۷۴ل کال د جدي له ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د (ا.نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

هره ټولنه او ولس ځانته د ویاړونو، پرتمونو، نېکمرغیو، بدمرغیو، غمیزو او کړاوونو شپې ورځې لري. دا پېښې او یادونه د ولس په ذهن کې انځور شوي وي او له یوه نسل څخه بل ته انتقالېږي. څرگنده خبره ده چې پېښې په خپل سر نه رامنځته کېږي، اشخاص او د ژوند نور پېچلي شرایط د پېښو د رامنځته کېدو سبب گرځي او د پېښو په لړۍ کې نور اشخاص روزل کېږي. هغه اشخاص چې د ذهني، فکري، اخلاقي، اجتماعي او نورو ښېگڼو له پلوه کمزوري وي او لویو کارونو ته لاس اچوي، نو نتیجه یې ډېره کرغېړنه او بدمرغه راوځي. دا ډول اشخاص د منفي کرکټرونو په توگه د ولس په ذهن کې ځای نیسي او ولس ته د وراړول شوي درد او زیان له کبله د هغو د سختې کرکې سبب گرځي.
زموږ د هېواد د معاصر تاریخ تر ټولو بدمرغه ورځ د ۱۳۵۸ لمریز کال د مرغومي شپږمه نېټه ده. ددې غمیزې مرکزي کرکټر ببرک کارمل دی، چې پر نوموړې نېټه د شوروي اتحاد د سرو لښکرو په زور د کابل پر تخت کېنول شو.
((ببرک کارمل د جنرال محمد حسین خان زوی د بگرامیو د کمریو او سپدونکي و، د ببرک کارمل د نیکه محمد هاشم پلرونه له کشمیر نه کابل ته راغلي دي. د بهرنیو چارو د پخواني وزیر عبدالوکیل نیکه، د نوموړي پلار (محمد حسین) حربي ښوونځي کې شامل او وروسته یې

WWW.KHOST.AF

خپله لور هم ورته ورکړه)). ببرک کارمل د کابل پوهنتون د حقوقو له پوهنځي څخه فارغ شوی او بیا یې د پلان په وزارت او ځینو نورو دولتي ارګانونو کې کار کړی دی. نوموړی د ۱۹۲۵-۱۳۴۳ کال د (خلکو دموکراتیک ګوند) د لومړۍ کنګرې له غړو څخه و. وروسته یې د (پرچم) په نامه یوه بېله سیاسي ډله جوړه کړه. ده د خپل سیاست د پیل له کلونو څخه د شوروي اتحاد له سفارت سره لار درلوده، په همدې وجه خو روسانو تر بل هر چا پر ده زیات باور درلود. دی د شوروي سفارت کار کوونکو ته دومره نږدې و، چې د هغوی په ډېرو خصوصي غونډو او مېلمستیاوو کې هم د ګډون بلنه ورکول کېدله.

د ((پلوشې)) جریدې د ۱۳۷۴ل کال ۳ ګڼه د سردار محمد داود خان د وخت د کابینې د یوه غړي له خولې لیکي: ((موږ په کابل کې د شوروي سفارت له خوا رسماً د ځینو خبرو لپاره نوموړي سفارت ته بلل شوي وو، کله چې سفارت ته ورددننه شو، نو د سفارت کار کوونکو موږ ته هر کلی ووایه، د هرکلي ویونکو په ډله کې دی (کارمل) هم، لکه د سفارت د یو غړي په توګه ولاړ و)).

((جګړن ولادیمیر کوزیچ کین چې په ایران کې د افغانستان په ارتباط د کې.جي.بي مامور و، د ۱۹۷۲ کال د نومبر پر ۱۱ نېټه له بي بي سي سره د یوې مرکې په ترڅ کې دی د کې.جي.بي یو لوړ رتبه مامور وبالـه)). د همدغو روابطو نتیجه وه چې دی په چکوسلواکیا کې د افغانستان له سفارت څخه په مخفي ډول مسکو ته بوتلل شو.

((د کې.جي.بي د جاسوسۍ ضد مشر تورنجنرال لوکین وایي: کې.جي.بي کولای شول، چې د ټولنو او افرادو په خصوصي او عمومي تاریخ کې بدلون راولي او د کماندو داسې افراد یې په واک کې وو، چې د شوروي تر پولو د باندې هم په هر ډول تهاجمي او تروریستي عملیاتو لاس پورې کړي، چې له همدې قطعي نه یوه ډله چې په مستعار نامه

WWW.KHOST.AF

(زينت) ياد بدله، د سفارت د ساتنې په پلمه کابل ته ولېږل شوه او د جنرال ويکتور پاپوتين قوماندې ته ورکړل شوه.

نوموړی وايي: ((د مرغومي پر پنځمه نېټه د کي.جي.بي له مشر اندروپوف سره ناست وو، چې له کابل نه د کي. جي.بي نماينده د امين د وژلو او د عملياتو د بريالیتوب خبر ورکړ، اندروپوف احساساتي وو او ويې ويل چې کارمل ژر پیدا او د بيانيې متن ورته جوړ کړئ!)).

بيا ((له تاشکند راډيو نه د حفيظ الله امين د وژنې اعلان له يو اشنا ستوني نه راووت او دا اعلان د مفصلې وينا په ترڅ کې د هغه له خوا د تاشکند د راډيو په څپو کې څو ځلې تکرار شو، چې وروسته يې خپلې غلطۍ ته پام شو، کابل راډيو يې قطع او خپله خپرونه يې د کابل راډيو په نامه کړله.

کله چې دی د امين له مرګ نه پوره ډاډه شو، نو د کي.جي.بي له مېلمستون نه له خپلو تښتېدلو ملګرو سره بېرته کابل ته راوستل شو او پر تخت کېنول شو.

برژنيف او روسي مشرانو د يو تلګرام په ترڅ کې ده ته د بريالیتوب مبارکي ورکړه.))

کله چې دی د کابل پر تخت کېنول شو، بيا نو ده په زغرده د شوروي اتحاد پر دوستۍ او اړيکو وياړ کاوه، ان دا چې د يوه محفل په ترڅ کې يې د ګرمو احساساتو په وجه خپل هر څه په ډاګه کړل.

نوموړی د روسپالنې په مينه کې دومره ډوب و چې ان د خپل زوی نوم يې (واستوک) ايښی و او د شوروي اتحاد دوستي يې تلپاتې او خلل نه منونکې بلله.

سره له دې چې ده د جدي د ۷نېټې پېښه د انقلاب نوی بشپړتيايي پړاو باله، خو د دې پړاو په بري کې يې د شوروي له رول څخه په خپله پرده اوچته کړه. دی وايي: ((هر ګاه کمکهای بی شايبه و برادرانه اتحاد

WWW.KHOST.AF

شوروي سوسیالستی نمیبود ، انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهء نوین خود نمیگشت و امروز نه تنها در افغانستان، بلکه در منطقه یک فاجعهء عظیم تاریخ رُخ میداد)). (کابل کالنی، ۱۵مخ، ۵۸-۵۹ کال ګڼه).

نوموړي د ګران هېواد د وياړونو، پرتمونو او رزمونو د ماضي پاڼې نه وي لوستي او د هېواد ژوند او بقا يې په ((ستر شوروي اتحاد)) پورې تړله. په سلګونو ځله به يې په رسمي او خصوصي غونډو کې دا خبرې تکرارولې: ((که د شوروي اتحاد د محدودو قواوو شته والی نه وای نن به زموږ هېواد د امپرياليزم خولې ته لوېدلی وای)). (کابل کالنی ۵۸-۵۹ کال ګڼه، ۱۱۷مخ)

((در حالی که استقلال ملی کشور ما را خطر جدی ناشی از تجاوزات امپریالستی تهدید میکرد یکبار دیگر دوست بزرگ و ازموده مردم افغانستان، اتحاد شوروی درکنار ما قرار گرفت)). (کالنی، ۱۸۹مخ)

ده د خپل هېواد عظمت، غیرت او همت ته نه کتل، پوازې جغرافيايي حدود، د نفوسو د شمېر ځرنګوالی او ځينو مادي وسايطو يې د ذهن سترګې ورپټې کړې وې، ځکه يې نو پخپلو خبرو کې خپل هېواد ډېر کوچنی او خپل دوست هېواد (!) يې ډېر لوی معرفي کاوه. ((کمک بلاعوض خلقهای شوروی به مردم افغانستان نمونهء برجسته است در مناسبات بین المللی که از روابط حسنه یک کشور بزرگ و کبیر با یک دولت کوچک...)).

ده زيات زيار ايسته چې د ژوند په ټولو چارو کې د شوروي اتحاد له تجربو او کړنو نه ګټه پورته کړي، که د افغاني ټولنې له ژوند چارو سره سمون خوري او که نه؟ دا نو بېله خبره ده، د ده هڅه دا وه چې د دوو بېلابېلو ټولنو ژوند هماهنګ وښيي او په اصطلاح د شوروي اتحاد له تجربو څخه ګټه پورته کړي، نو ځکه به يې په زياتو غونډو کې د شوروي

WWW.KHOST.AF

پر تجربو ټینګار کاوه. د ښځو یوې غونډې ته د خبرو په ترڅ کې ددې تجربو یادونه او د ځوانانو یوې غونډې ته ددې تجربو د یادونې ترڅنګ د شوروي ځوانانو د کمسمول له سازمان څخه مننه څرګندوي: ((بشریت مترقی تجارب ارزشمند در ارتباط با جنبش زنان اندوخته است، در زمینه بیش از همه تجربه تاریخی کشورهای سوسیالستی و در درجه اول اتحاد شوروی ارزش والا و بزرگی دارد)).

((اجازه راکړئ چې د هېواد د ځوانانو د دغې سترې غونډې او پیوستون په کار کې د زړه له کومې د ښو او لویو بریالیتوبونو هیله وکړم او یو ځل بیا د سوسیالستي هېوادونو او د نړۍ د نورو هېوادونو د ځوانانو د بین المللي سازمانونو په سر کې د شوروي اتحاد د لیننني کمسمول سازمان مخکښو استازیو ته خپلې مننې څرګندې کړم)). (کالنۍ، ۲۱۲مخ). ده به تل د خپلو خبرو په ترڅ کې پر څو خبرو باندې ډېر ټینګار کاوه: ((د افغان شوروي دوستي)) او ((د انقلاب نوی پړاو)). ده په دې یادونو کې د افراط تر وروستۍ بریده ځان رسولی و. ((اگر مرحلهء نوین انقلاب صورت نمیگرفت، اکنون افغانستان در نقشهء سیاسی جهان وجود نمیداشت)). (کالنۍ، ۲۸۳مخ) ((دور نمای دوستی افغان و شوروي خلل ناپذیر وخدشهء ناپذیر است و از یک پیروزی به پیروزی دیگر موج به موج به طرف تکامل و استحکام خود پیش میرود)). (کالنۍ، ۳۱۲مخ)

دی د جدي تر ۷ نېټې وروسته شوروي ته د خپل سفر اهمیت داسې څرګندوي: ((د ثور انقلاب د نوي پړاو تر بریالیتوب وروسته په بین المللي لحاظ زموږ لپاره ستره سیاسي پېښه هماغه شوروي اتحاد ته زموږ د ګوندي او دولتي لوړې رهبرۍ د هئیت سفر او په مسکو کې د افغانستان او شوروي اتحاد د خبرو بریالي سرته رسول وو، د دغو خبر اهمیت د اوسنۍ شېبې د خبرو له چوکاټ څخه ډېر لوړ دی او ځینو برخو

WWW.KHOST.AF

کې د دوه اړخيزو اړيکو له چوکاټ څخه هم لوړ ځي)). (کالنۍ، ۲۷۸مخ).

که په پورته عبارت کې د ((چوکاټ)) کلمې ته ځير شو، نو ډېرې سپورې ماناوې ځني راځي، په عادي ورځنۍ محاوره کې هم له (چوکاټه وتل) په منفي مانا کارول کېږي، خو ده د کلمو پرځای کارونې ته هم پام نه دی اړولای، هغه ((دوستي)) چې له چوکاټه ووځي، نو طبيعي ده چې نور څه ترې راولاړېږي.

بله خبره چې ده د هغو په باب بېلابېل متضاد نظرونه څرګند کړي، هغه د شورويانو د راتګ مساله وه، سره له دې چې موږ پورته يادونه وکړه. ده ويلې: ((هرگاه کمکهای بی شایبه و برادرانه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالستی نمیبود انقلاب پیروزمند ثور وارد مرحلهء نوین خود نمیگشت)). (کالنۍ، ۱۵مخ). خو بيا به يې هم کله کله دا د افغانستان- شوروي د ۱۹۷۸ کال د دسمبر د ۵ او د ۱۳۵۷ کال د قوس د ۱۴ نېټې د تړون پر اساس چې د ده په قول د دواړو هېوادونو د حکومتونو ترمنځ شوی و، راغلي، کله به يې ويل چې د ملګرو ملتونو د منشور د (۵۱) مادې پر اساس راغلي، خو کله چې به د هېواد په دننه کې انتقادونه او فشارونه پرې تر حده زيات شول، نو بيا به يې ويل چې دا خو ((امين راوستي))، دا خبرې به ده هغه وخت کولې، چې نورنو د روسانو او پر خپل برې ورته شک پيدا شوی و. د خپل قدرت پر لومړي کال خو يې ځان د شوروي اتحاد يو وجود باله دا وياړ(!) يې چاته نه ورکاوه او همدا به يې ويل: ((در این دوستی و در این روابط میتوانیم بگویم که هیچ قدرت درجهان اعم از ارتجاع سیاه، امپریالیزم جهانی، شوونیزم چین و دیگر نیروهای طاغوتی هرگز نمیتوانند کوچکترین خدشه وارد سازند)). (کالنۍ، ۴۳۳مخ) ((زنده باد دوستی خلل ناپذیر جمهوری دموکراتیک

WWW.KHOST.AF

افغانستان و اتحاد شوروی دوست و برادر جاودان و همیشه گی ما !)).
(کالنی ۴۵۲مخ)

د اسوشیتد پرس خبریال له ده څخه پوښتنه وکړ: ((قسمی که جلالتمآب شما فرمودید وقبلاً گفتید که امین ایجنت امپریالیزم امریکا بود پس او چرا قشون شوروی را در افغانستان دعوت کرد؟)).

جواب: ((حفیظ الله امین ایجنت امپریالیزم امریکا از اتحاد شوروی طلب کمک قطعات محدود نکرده بود، بلکه این کمک به اراده و تصویب نزدیک به اتفاق ارای شورای انقلابی جمهوری دموکراتیک افغانستان صورت گرفته است)). (کالنی ۳۲۵مخ)

دلته که له انقلابي شوری څخه مقصد د نورمحمد تره کی ((انقلابی شوری)) وي، نو د هغه پر ژوند خو روسان رانغلل، نو د هغه تر مرګه وروسته روسانو د هغه تړون عملي کاوه؟ او که د امین د وخت انقلابی شوری څخه یې مقصد وي، نو هغه خو دی خپله ردوي چې امین نه دي راغوښتي. بله عجیبه خبره خو داده چې راغوښتي هغو دي(!) خو قدرت ته یې دی ورساوه!؟

WWW.KHOST.AF

کابل: رنځونه، مړګونه او کړاوونه

> دا لیکنه له پېښوره د خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۷-۸ ګڼه کې چې د ۱۳۷٤ل کال د کب ۱۰ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره شوې ده. دا لیکنه په کابل کې د همغه مهال د حالاتو تصویر کاږي.

په کابل کې د ژوند د سختوالي، تنګوالي او نورو کړاوونو په وجه خلک له ډېرو ستونزو سره مخ دي. دې ستونزو خلک ډول ډول کارو ته مجبور کړي دي، د چا کوکې پورته شوې، د چا فریادونه، چا چوروکړ، څوک چور شول، څوک مړه شول او چا د مړو په شتمنیو د ژوند د هوساینې چارې برابرې کړې. ژوند د افراط او تفریط له څپو سره یوځای شو، اوس نو په ښار کې هره ورځ یوه نه څو داسې رنګینې متضادې، خندوونکې او ژړوونکې پېښې پېښېږي، چې د انسان عواطف دردوي او خوځوي.

څو موده دمخه د کابل د موسی کلا یوه مسجد ته یو څوک د شپې ورننوتی و، د مسجد غالۍ او نور فرشونه یې وړي وو. سهار چې لمونځ کوونکي مسجد ته دننه شول، ګوري چې مسجد کې فرشونه نه شته، کله چې لږ رڼایي شوه او د مسجد دروازې ته یې پام شو، نو په یوه کاغذ کې په روښانه ډول لیکل شوي وو:

((زه ډېر مجبور وم، نو ځکه مې د مسجد سامان او فرشونه یوړل، هر کله چې زما مجبوریت رفع شو، نو مسجد ته به دا شیان بیا واخلم او را به یې وړم. په احترام)).

WWW.KHOST.AF

د روان کال د مرغومي پر میاشت په کابل کې قحطي او قیمتي د یو شمېر کورنیو د ژوند د ورځینیو چارو د خړوبولو تنابونه دومره سست کړي وو، چې نورنو د ټینګولو نه وو، ان دا چې ځینې کورنۍ د خپلو ماشومانو په ساتنه پکو شوې دي. د خیرخانې مېنې یوه جامع مسجد ته یو سړي خپل دوه تنه ماشومان راوستل او په مسجد کې پر ناستو لمونځ کوونکو یې غږ وکړ: ((هر څوک چې دا ماشومان ساتلای شي، د ټول عمر لپاره دې ځان سره بوځي)). دې ته ورته پېښې د کابل په نورو جوماتونو کې هم شوې دي.

په همدې ساړه ژمي کې نه یوازې په مسجدونو، بلکې په نورو عامه ټولنو او بازارونو کې هم د ماشومانو د سپارلو خبرې شوې دي. د روان کال د دلوې میاشتې په لومړیو وختونو کې، د کابل د پښتني تجارتي بانک مخې ته، یو سړي خپل ماشومان ترلاسه نیولي وو او په زوره زوره یې چیغې وهلې: ((او خلکو راشئ ! دا ماشومان ځان سره بوځئ ! زه نور ددې توان نه لرم، چې دوی ته ډوډۍ ورکړم، په تن یې پټ او په نس یې ماړه کړم، دا مري، زه د دوی قتل په خپله غاړه نه شم اخیستی، څوک چې ددې توان لري، دا دې بوځي ! که نه نو دا خو مري، بیا به نو قتل د دوی پر غاړه وي، ما خو خپله غاړه خلاصه کړه، نوره مو خپله خوښه)).

د قحطۍ او قیمتۍ مرګ او درد تر څنګه یخنۍ هم پر ښار خپله خوله لګولې ده. د سون مواد په ډېره لوړه بیه خرڅېږي. په همدې وجه خلک مجبور دي، د سون له هغو موادو څخه هم ګټه پورته کړي، چې له ښارویو څخه لاسته راځي، د کابل ښار یو تن تحصیل کړی ښاري، ددې موادو د لاسته راوړلو داستان داسې بیان کړ: ((څو موده د مخه په دې لټه کې وم، چې د سون نسبتاً ارزانه مواد لاسته راوړم، چا راته پته راکړه، چې د ښار په څنډو کې له شپنو سره د ګډیو، مېښو او وریو پچې پیدا کېږي، تیارې یې په بوجیو کې اچولي او د بوجیو په توګه یې خرڅوي، سره له

WWW.KHOST.AF

دي چې د سون دا مواد هم ارزانه نه وو او د چا خبره د کشمشو په بیه خرڅېدل، خو مجبوریت و ، وامې خیستل، ټولې څلور بوجۍ شوې، ښار ته رارواني یوې لارۍ موټر کې مې دا بوجۍ واچولې او زه پرې له پاسه کېناستم، څو دقیقې لانه وې تېرې شوې، چې موټر ودرېد او یو ټوپکوال رادمخه شو ، سر له واره یې پوښتنه وکړه، دا څه شی دي؟ او د چا دي؟ ما نو په ډېر جرئت وویل: دا خو د وریو پچې دي، کور ته یې وړم سېزو یې. نو ماته رابرګ شو ، هله راشه ددې محصول راکړه، ما ویل پچې ! دي پچې د پچو مې محصول لیدلی نه دی، سړی ډېر په قهر شو او راته یې وویل: ډېرې خبرې مه کوه ژر شه هله د بوجۍ په سر زر افغانۍ راکړه، ما چې فریاد کاوه سړی راته نور هم بدو رګی کېده، نو په پای کې مجبور شوم څلور زره افغانۍ مې ورکړې او کور ته راغلم.))

په کابل ښار کې د نورو بدمرغیو ترڅنګ غلا ، اختناق، وژنې او نورې ناروا چارې هم خپل شتون وخت پر وخت ثابتوي، څو موده دمخه یو وسله وال ګروپ د خیرخانې مېنې یو کور ته داخل شو ، دوی غوښتل چې پر رڼا ورځ ددې کور یوه پېغله وتښتوي، سره له دې چې په دې کور کې پر دې وخت د کور مشر او کوم بل نارینه نه و ، یو میل وسله، همدا پېغله او تقریباً یو دولس کلن کوچنی موجود وو ، کوچنی او پېغله چې د وسله والو کسانو په نیت پوه شول، نو کوچني وسلې ته لاس کړ، ددې وسله والو کسانو قوماندان یې مړ او څو نور یې ټپیان کړل او پاتې نور وتښتېدل. دا ډول پېښې نه یوازې په کابل کې دي، بلکې د هېواد په ګوټ ګوټ کې دي ته ورته پېښې هم ترسره شوي او ترسره کېږي.

د کابل ترڅنګ په ولایاتو کې هم د غلاوو ، تالاوو او بدمرغیو بازار تود دی، د مثال په ډول:

د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ د (سید کلا) نومي کلي کې د شپې د سپکې وسلې پرله پسې ډزې وشوې او بیا وروسته پته ولګېده چې: ((

WWW.KHOST.AF

په نوموړي کلي کې يوه کور ته چې يو غړی يې ايران ته د مزدورۍ لپاره تللی و، څه پيسې رالېږلې وې، وايي چې غله له دې رازه خبر وو، نو د شپې درې تنه له وسلو سره دې کور ته ور واوښتل، د کور مېرمن پرې وينه شوه، غله د پيسو غوښتنه کوله، دې غيرتې مور هغه له اوږدو وېښتانو ونيوه، وسله يې ترې واخيسته او راچپه يې کړ، غله سمدلاسه خپل بل ملګري ته چغه کړه ! هله وله يې چې مړ يې کړم او نه مې خوشې کوي، هغه چې کله ډز وکړ، نو خپل ملګری يې په پښه وويشت، غله چغه کړه: زه دې وويشتم ښځه پاتې ده، ښځې لکه زمرۍ غوندې غل کلک له وېښتو نيولی و او کشاوه يې، دې بل غله بيا ماشې ته ګوته وروړه، ماشينګنه يې ضربه کړه او د ښځې له زړه او ګوګله ګولۍ ووتې. ښځې خپل روح خدای(ج) ته وسپاره او په ابدي خوب ويده شوه. غلو د شهيدې له منګولو څخه د غله وېښته خلاص کړل او خپل ټپي يې پر شا واچوه، پکول، څپلۍ او کلاشينکوف ورڅخه پاتې شول او خپله وتښتېدل، غلو لا خپل ملګری تر يوه ځايه نه و رسولی چې ساه يې وختـه، کله چې د لغمان چارواکي خبر شول، نو د غلو اقارب يې ونيول، د غله مړی ډېر ځنډ په لغمان ښار کې د عامو خلکو مخې ته پروت و او ټولو پرې لعنت وايه، د يوه کلي خلک هم حاضر نه شول چې په خپله هديره کې د هغه مړی پرېږدي. داسې اوازې هم وې چې د غله مړی بيا په پټه په يوه باغچه کې ښخ کړای شوی و، خو کله چې خلک خبر شوي وو، د شپې څوک ور اوښتي و او قبر يې ورته لوخ کړی و. د لغمان چارواکو هڅه کوله چې دده نور ملګري ونيسي او په عام محضر کې يې په سزا ورسوي، ځينې ګونګوسې وې، چا وې چې غله يې نيولي دي، نن او سبا به ورته سزا ورکړ شي، چا وې چې تښتېدلي دي، خو تراوسه پرېکوونې خبره نه ده شوې.

WWW.KHOST.AF

دا لیکنه هم له پېښور څخه خپرېدونکې وفا جریدې د پنځم کال په ۲۵-۲۶ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ له ۲۵ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په مستعار نامه خپره کړې ده.

نن یو ځل بیا سېزل شوي او لمبه شوي کابل د خپلو بچیانو (سلو) جنازو ته اوږه ورکړه. دا لومړی ځل نه دی چې له دې ښار نه دومره جنازې پورته کېږي، دا څلورم کال دی چې هره ورځ د دې ښار د سیاسي سوداګرو ترمنځ د سرونو سودا کېږي، هره ورځ پر دې ښار د مرګونو سېلۍ ګرځي او هره ورځ د غمونو یوه نوې ټکه را غورځېږي.

د کابل ښاریان هغه قربانیان دي، چې هم په جوړه کې زیان مومي او هم په جګړه کې. یو لیکوال د یوه ښاروي (پسه) له خولې لیکلي وو: ((زه نن ډېر خفه یم))، چا ورته وویل چې ولې؟ او په څه دومره پرېشانه یې؟. پسه په ځواب کې ورته وویل: ((خبر به یې چې نن زموږ د کلي د دوو لویو خانانو د پخلاینې ورځ ده. دا هغه خانان دي چې کلونه کلونه یو د بل وینو ته تږي ناست وو او یو د بل ډېر کسان یې وژلي دي. موږ ته پکې هم ډېر زیات زیان را رسېدلی و. خو نن نه پوهېږم د کوم مجبوریت له مخې سره پخلا شول او یو بل ته یې د دوستۍ لاسونه ورکړل، نو ته ولې د دوی پر دې دوستۍ خفه یې؟ پسه پر خپلو شونډو یوه مړاوې او مرګنۍ خندا تېره کړه، څنګه به خفه نه یم؛ د دې خانانو پخلاینه نن د ډېرو ښاندارو مراسمو په ترځ کې ترسره کېږي، هلته به یو خان بل ته د دوستۍ لاس ورکوي او یو بل به غېږ کې نیسي، کله چې دوی سره لاسونه ورکړل، نو دغه مهال ما د دوی په پښو کې حلالوي چې وینه تویه شي او نوره دښمني پای ته ورسېږي.))

WWW.KHOST.AF

کابل ښاريان چې د څه کم دوو لسيزو او په تېره بيا د تېرو څلورو کلونو د رنځورونکي ژوند درانه پېټي پر ملا کړوپ کړي دي. دا پېښه په ښو سه نظر ځارله، څو ورځې د مخه د خلکو په ذهنونو کې د کومې غميزې ځرکونه لګېدل، زه هم د دې پېښې يو ليدونکی او شاهد يم. د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي په يوه ټولګي کې پر تدريس بوخت وم، د درسي ساعت تر پای وروسته محصلينو وويل: چې مور سبا نه راځو ! ما وې ولې؟: مور ته کورنۍ اجازه نه راکوي ځکه چې د توغنديو د لګېدو احتمال حتمي دی. کله چې د چهارشنبې ورځ پوهنتون ته لاړم، نو پوهنتون له محصلينو تش و، ډېر لږ شمېر محصلين راغلي وو. زه له پوهنتونه ښار ته د عامه کتابتون پر لور رهي شوم. سره له دې چې د توغنديو د لګېدو امکان راته حتمي بريښېده، خو د يو ضروري راسپارل شوي څېړنيز کار لپاره مې هلته تګ ضروروګانه. د سهار ۹ بجې وې، د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورڅېرمه د بيهقي کتاب پلورلو غرفې ته چې ورسېدم، نو د دريو توغنديو لومړنی اواز مې ترغوږ شو، لږ تم شوم، بيا يې په نسبتاً لرې سيمو کې د لګېدو غږ راغی، بېرته راوګرځېدم، کله چې د پوهنتون تمځي ته راورسېدم، نو د نورو توغنديو د (ډم، ډم، ډم) غږ راغی، خلکو اخوا د بخوا لکه د مرغيو د بچيانو په څېر منډې وهلې، داسې لکه پر چنچنو او يا هم د سيسيو پر بچيو چې باښه پربوزي، ټول غلي غلي په دکانو او اخوا د بخوا ځايونو کې ننوتل. هر څوک (انسان) چې د کابل د خلکو دا حال ووينې، نو له سترګو څه چې له ذهن او زړه نه به يې هم ورته وينې او اوښکې وڅاڅي.

يو سرويس موټر په ډېرې وارخطايۍ په همدې تمځي کې ودرېده، په موټر کې پورته شوم او د پوهنتون پر لور رهي شوم، په لاره کې د توپونو د نورو پرله پسې ډزو غږونه راتلل او د اجل نيولو تر روحه يې ځان رساوه. کله چې پوهنتون ته ورسېدم، نو نيم ساعت وروسته يو چا دا خبر راوړ، چې د پوهنتون په تمځي (پل باغ عمومي) کې د دوو ټکسي موټرو ترمنځ

WWW.KHOST.AF

توغندی ولګېده او دواړه له سورلۍ ډکو ټکسیانو اور واخیست او ټول پکې ایره شول. یوه بجه شوه، له پوهنتون څخه د عملیې په موټر کې د کور (کارګرې قصبې) پر لور رهي شوم. کله چې موټر د خیرخانې مېنې پنځه سوه کورنۍ څلور لارې ته ورسېده، نو یو زیات شمېر نتلي، سپېره او رنګ الوتلي خلک موټر ته راوختل، یو سپین ږیري سمدلاسه په توبو او سپکو پیل وکړ، چا لا پوښتنه هم نه وه کړې، چې ده د ښار د مرګ ژوبلې داستان پیل کړ، سره له دې چې عمر یې خوړلی و، خو همدا یې ویل (من امروز تولد شدم امروز تولد شدم) زما ترشا څوکۍ کې یو بل رنګ الوتي ځوان هم دا فریاد کاوه، هغه د سرحدونو چارو وزارت کارکوونکی و، په بنده بنده ژبه یې وویل: په خپلو سترګو مې ولید چې زموږ د وزارت د یو مدیر سر د هغه له تنې غوځ شو، هغه په مینوبوس موټر کې ناست و، چې د توغندي یوه ګرمه او سره پارچه یې پر ستوني ولګېده او سر یې ورته له تنې څخه جلا کړ. په موټر کې خلکو دې ناستو حاکمانو ته دومره بد ورد ویل چې په لیکلي بڼه یې قلم او کاغذ له دود سره سم نه شي زغملای.
کله چې له موټر نه کښته شوم، نو د وزیراکبرخان له روغتون څخه یو تن راغی، وویل چې: نن یې دې روغتون ته زښت ډېر ټپیان او مړي راوړل، د چا لاس نه و، د چا پښه، څوک پر یو ځای لګېدلی، څوک پر بل ځای، د یوه پښه لاندې زنګېدله او په چیغو چیغو یې ژړل. ډاکټرانو یوه خوا او بله خوا منډې وهلې، ټپیان ډېر زیات وو، یو ډاکټر چې د دې ماشوم او نورو زیاتو ټپیانو حال ولید، نو پخپله پرې ضعف راغی او له نورو ناروغانو سره یې ده ته هم سیروم چالان کړ.

WWW.KHOST.AF

د ا لیکنه هم د وفا جریدې د پنځم کال په ۲۷-۲۸ گڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د زمري ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نیازي) په بدل نامه خپره شوې ده.

څلور کاله کېږي چې په کابل کې د قدرت(!) د انتقال پر سر ټول هېواد له ستونزمن، دردمن او رنځوونکي حالت سره مخامخ شوی دی. جنګونه وشول، مرګونه وشول، جرګې وشوې، مرکې وشوې، دسیسې او معاملې وشوې، له جلال اباده تر اسلام اباده، له کابله تر پېښوره، او ان تر لوړې کعبې شریفې پورې عهدونه وشول، قسمونه وخوړل شول، سوګندونه یاد شول، پر قرآن لاسونه کېښودل شول، دا وشول او هغه وشول او... خو دا ټول یو په بل پسې په اوبو لاهو شول، د ملت هیلو، غوښتنو، اتلولیو او د ولس ټول پاتې مادي او معنوي شته د ایرو او خاورو پر څلو بدل کړای شول.

له ظاهري پلوه دا ټول زیانونه د قدرت پر سر پر پاتې کېدو، د کابل د چارواکو ټینګار او د دوی د راپرځوني لپاره د دوی د مخالفینو د هڅو په پایله کې رامنځته شوي دي. په اساسي مانا خو په افغانستان کې حکومتي ځوک د ۱۳۷۱ لمریز کال د ثور پر میاشت د یوې دسیسې په نتیجه کې چې خپله چارواکي یې هم ددې توطیې غړي وو، وپاشل شو او برخه برخه د جهادي تنظیمونو لاسته ورغی. د اوسنیو چارواکو برخه هم په دې وېش کې د یاد وړوه او د دوی برخه په دې هم درنه شوه چې د دولت(!) نوم ورته ورکړ شو. دغه راز روسي چاپ افغاني بانکنوټونه چې نور (تنظیمي حکومتونه) ترې بې برخې وو، روسانو دا (نعمت)(!) پر دوی ولوراوه.

WWW.KHOST.AF

چارواکي په دې نظر وو، چې له قانوني او نا قانوني لارې به د خپلو لاس لرلو وسلو او بې پشتوانې نوټونو په زور خپل مخالفين ژر له منځه يوسي، بيا نو که هر ډول اداره وي، د دوی مخالفين به نه وي او ((ولس به له يوه انجام شوي عمل سره مخ وي)) خو داسې ونه شول، د مخالفينو د مخالفت په نتيجه کې که پخواني مخالفين کمزوري او له دوی سره يې يوځای سياسي حيثيت ختم شو، نو نوي او تازه دم مخالفين پيدا شول او ان تر دې پورې چې د چړې څوکه يې د چارواکو تر غاړې ورنږدې شوه، همدې فشارونو چارواکي په اصطلاح استعفی کولو ته جبراً متمايل کړل، دغه او هغه نښته، دغه ورځ او هغه ورځ به يې د خپلې استعفی نښتې وټاکلې، خو هغه ورځ چې به رانږدې شوه، بيا به يې پرې وفا ونه کړه. په حقيقت کې خو خبره دا ده چې چارواکي نه استعفی کوي او نه دې ته حاضر دي او نه هم د استعفی کولو پوره وس لري، اوس راځو دې ته چې ايا چارواکي به دا خوندونه او دا خزانې بل چاته پرېږدي؟؟

د ويل دورانت امريکايي په قول: ((اپلاتون به ويل چې د وروسته پاتې ټولنو د ادارې لپاره اشرافي او دکتاتوري حکومتونه په کار دي)) له اشرافي اشخاصو څخه د اپلاتون مقصد دا و، چې د دوی زياتې غريزې مخکې تر مخکې مرفوع شوې وي او دکتاتوري يې د يوې وسيلې په توګه د دې ډول ټولنو لپاره ځکه غوره ګڼله، چې وروسته پاتې ټولنې له دکتاتورۍ پرته نه شي کنټرولېدی او زياته دموکراسي کېدی شي هغو ته په انارشي بدله شي.

کله چې موږ د ځينو چارواکو فردي شخصيت ته ګورو، نو په هغه کې د يو سياسي شخصيت ډېرې نيمګړتياوې ترسترګو کېږي: يو دا چې دی له فکري او روحي پلوه دې حد ته نه دی رسېدلای، چې څوکۍ دې تر خپل شخصيت ټيټه وګڼي. اوس هم پر خپل شخصيت هر ډول داغونو ايښودلو ته تيار دی، خو مقصد چې دی پر دې کرسۍ پاتې شي، ځکه چې دا

WWW.KHOST.AF

چاروا کي د ټولني له یو ډېر ټیټ قشر څخه دي. نو هغه څوک چې د اقتصادي محرومیت د غسې ټکلې غریزه ولري ایا دا خزانې چې اوس دی پرې ناست دی، ملت ته پرېږدي؟ د کابل ښار خو لا څه چې یوازې دوه سپین تعمیرونه او دا ډول د پیسو خزانې ورسره وې. هېڅکله به یې چاته پرې نږدي، نوم بدوالی او د شخصیت کوم سپکاوی چې د هغو د کړنو په نتیجه کې هغوی ته په برخه شوی، هغه باندې خو اوس د چا خبره سر هم نه ګروي ((او به چې په سر واوښتې څه یوه نیزه څه لس...)) له دې پرته کوم څیز چې د چاروا کو په فکر او شخصیت کې په عملي، ذهني او ضمني ډول لیدل کېږي او زموږ د ولس د ګټو خلاف او د کرکې وړ دی، هغه د هېواد د اکثریت قوم پر وړاندې د کینې او تعصب درلودل دي.

کوم کسان چې د ځینو چاروا کو پر شاوخوا راټول دي، هغوی ټول خپله ګټه او ژوند په همدې جګړه کې وینې، ځکه چې اوس نه کوم قانون شته، نه کوم پارلمان، نه کومه پوښتنه او نه کومه ارزونه (ارزیابي). یو چاروا کي په (د افغانستان بانک) کې یو ځانګړی حساب (۹۰۰۰) باب پرانیستی او دا د ده داسې باب دی، چې د پیسو د لګښت وجه یې څرګنده نه ده. داسې میاشت هم راغلې، چې یوازې له دې باب څخه یې له لس زره ملیونو نه نیولې تر پنځه لس زره ملیونه افغانیو پورې پیسې بېلابېلو اشخاصو ته ورکړي دي، نور حسابونه د پیسو خو لا څه کوې، هلته بل چاروا کي ځانته بله پاچاهي جوړه کړې ده. د پیسو اصلي ټولواک هغه دی. پیسې له مسکو نه د باګرام هوایي ډګر ته راځي، څه چې یې زړه وي هغه هلته ستنوي او څه چې په کابل کې پکاربږي، هغه هلته لېږي. له دې پرته ځینې نور هم د پیسو د وېش صلاحیت لري. نو اوس که څیر شو په هېڅ یو ملک کې هېڅوک د پیسو د داسې وېش صلاحیت نه لري، نو ایا چاروا کي له دې خزانو څخه څنګه پورته شي؟

WWW.KHOST.AF

هسې د خبرو او مذاکرو له لارې د خبرو سیاسي حل یو انساني اصل دی او اکثره اشخاص هم ظاهراً په اخبارونو، مرکو او خبرو کې د تفاهم او خبرو اترو له لارې د قضیې حل غواړي، ان چارواکي هم د سولې له لارې د خبرو فیصله کولو ویناوې کوي، خو په زړه کې خبره بله ده.

ځینې چارواکي او هم نور اشخاص په خپلو زړونو کې ښه پوهېږي، چې دا اشخاص هېڅکله له خپل دې او سني حالت نه لاس نه اخلي، خو بیا هم په متحد المال ډول او د سیاسي نزاکتونو (!) لپاره جګړه مار هم د سولې خبرې کوي او سوله دوست هم. که واقعیت او حقیقت ته پام وکړو، له سیاسي نزاکتونو څخه سیاسي واقعیتونو ته مخ راواړوو، نو وبه وایو چې له دغو لارو چارواکي سقوط نه شي کولای؟ له هرې ممکنې لارې د بې پشتوانې روسي چاپ افغاني بانکنوټونو بندول او یا له هغو څخه د ځینو چارواکو د لاسونو لنډول د دې ادارې د سقوط عوامل کېدلای شي.

WWW.KHOST.AF

دا ليکنه د وفا جريدې د پنځم کال په ۳۵-۳٦ ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ل کال د تلې له ۹ نېټې سره سمون خوري، د (نيازي) په مستعار نامه خپره شوې ده.

څه کم پنځه کاله کېږي، چې د کابل پر ښار باندې د بېلابېلو جګړه مارو ډلو او تنظيمونو بېلابېله او پړاو په پړاو تنظيم واکې تېره شوې او تېرېږي. په دې موده کې په ښار کې تقريباً ټوله ملي شتمني او د ښار د خلکو اکثره شخصي شتمني د جګړه مارو ډلو له خوا چور شوې او يا له منځه وړل شوې ده.

په کابل ښار کې اکثره جګړې ((د کابل د دفاع))(!) په نامه ترسره شوې. هرې ډلې باندې به چې د بلې ډلې له خوا توغندي وويشتل شول، نو هغوی به دا بله غاړه ملامته کړه، چې پر کابل يې توغندي ويشتلي. که څه هم د دوی د ((دښار د دفاع))(!) توغندي هم پر همدې کابل لګېدلي، خو دې غاړې به د ښار بله غاړه او سيمه چې د مقابل لوري په لاس کې وه، د کابل څه چې بېخي د افغانستان برخه نه ګڼله. د ساري په توګه د ۱۳۷۱ کال د ثور مياشتې پر ۴ يا ۵ ورځ د کابل له واکوالو څخه دوه تنه يو بل ته د مخابروي خبرو اترو په ترڅ کې اخطار ورکوي چې کابل ښار ته خپلې لښکرې راونه لېږي که نه دی به د کابل له ښار او خلکو څخه ((دفاع))(!) وکړي. همدارنګه يو بل حزب د خپل ځان دفاع، د کابل د غرب د خلکو دفاع ګڼله او همدارنګه نورو بېلابېلو تنظيمونو ترخپل لاس لاندې سيمې د خلکو د سر و مال د ساتنې او دفاع په نامه تر خپل واک لاندې ساتلې، خو حقيقت دادی چې د دې ډلو د موجوديت او ((دفاع))(!) په وجه د کابل هره برخه ويجاړه او هر ډول شتمنی چور او

WWW.KHOST.AF

وسپېزل شوي. د خلکو سر ومال، عفت او عزت ته درانه زیانونه واوښتل. عجیبه خبره خو دا وه چې د خلکو د کورونو د دفاع په نامه د هغو کورونه چور، د سر او مال د ساتنې په نامه د هغو سرونه غوځ او مالونه چور او عفت یې لوټ شو، خو د دفاع(!) هیڅ ډول پته ونه لګېده، خو که فرض کړو دا ((دفاع))(!) هیڅ نه وای، نو د کابل خلکو ته به څه زیان اوښتی وای؟ څرګنده خبره ده چې نه به څلوېښت زره ښاریان مړه شوي وای، نه به یو ملیون وګړي مهاجر شوي وای، نه به تقریباً اتیا زره کورونه او دوه زره لویې او وړې فابریکې او دستګاوې له منځه وړل شوې وای. عجیبه خبره خو دا وه چې د کابل ښاریانو څخه دا حق هم اخیستل شوی و، چې دوی په ډاګه ویلي وای چې ستاسو له ((دفاع)) نه مننه، خو موږ پرېږدئ چې په همدې بېدفاعۍ کې ژوند وکړو. کله کله خو داسې هم پېښ شوي، یوازې هغه سیمې چې د چارواکو تر ولکې لاندې وې، د کابل د ښار په نامه یادېدلې. مثلاً که د تنظیمونو له خوا به د ښار پر منځنۍ او یا شمالي برخه توغندي وورول شول، نو د کابل له راډیو څخه نیولې بیا تر نورو بهرنیو راډیوګانو پورې ټولو به پر کابل د توغندیو خبر خپور کړ، خو کله چې به د کابل چارواکو د کابل پر درېیمې کارتې، جمال مېنې، سید نورمحمد شاه مېنې، رحمان مېنې، شاه شهید او ان پر زرګو مکروریانو توغندي او د الوتکو بمونه وورول، نو بیا به په هغه تېر څرنګوالي سره دا خبر نه خپرېده. د کابل هغه برخه چې د چارواکو تر لاس لاندې وه، د هغو ویاند به ویلې چې: ((د کابل دفاع))(!) زموږ حق دی. هغوی کابل همغه سیمه ګڼله چې د دوی تر واک لاندې وه. دوی د کابل د جنوب، جنوب ختیز او جنوب لویدیز ورانول د کابل دفاع ګڼله.

چارواکو یو ځل بیا د کابل ښار او د هغه ولس، د خپلې ساتنې او ځان پټونې وسیله وګرځوله. دوی د ښار د ګڼ مېشتو سیمو په منځ کې درندې او وژونکې وسلې اېښې او هره شېبه د مخالفینو پر مورچلو ګولۍ

WWW.KHOST.AF

وروي. کله چې هغوی هم د دوی په شان عمل ترسره کړي، نو دوی یو ځل بیا چیغې پورته کړي چې دا دی ښار یې وویشته او ولس یې تباه کړ، خو خپله یې چې د کابل ولس د یرغمل په څېر د خپلو توپونو او ټانکونو مخ ته ودرولی او تر شا یې پر خپل رقیب ډزې کوي. هغه خپل حق ګڼي. اوس د کابل ښار شاوخوا پرتې سیمې په ځانګړي ډول هغه سیمې چې هغه د مخالفینو لاس کې دي، هغه د دوی په نظر د افغانستان خاوره نه ګڼل کېږي او نه هلته افغانان اوسېږي، د هغو سیمو ورانول او ویشتل دوی ته هېڅ دي. اوس یو ځل بیا د کابل ښار او د هغو د اوسېدونکو کورونه د مورچلونو حیثیت لري، چې له دې ځایه د دې ښار چارواکي پر خپل دښمن ډزې کوي، خو هغوی پر دې ځای د ډزو کولو له کبله ګناهکار دي. د کابل ښاریانو ته یو ځل بیا دا سوال پیدا کېږي، چې د دې ((دفاع))(!) ارزښت به څه وي، چې زموږ د کورونو له بامونو مو مورچې جوړې کړي او موږ ټول دې د خپل توپ مخې ته د یرغملیانو په شان ودرولي یو او ځان دې زموږ ترشا پټ کړی دی؟ مهرباني وکړه یا وړاندې لاړ شه او یا شاته لاړ شه! موږ له دې ((دفاع))(!) څخه په نه دفاع خوښ یو.

WWW.KHOST.AF

غني، غني دی

دا لیکنه له کابله خپر یدونکې (هنداري) جریدې د ۱۳۷۵ل کال د غویي پر ۱۶مه په خپله اتمه گڼه کی خپره کړی ده.

کله چې د پښتون ملت د سترې ژوند د تاریخ پاڼې را اړوو، نو وینو چې دې کړېدلي، دردېدلي، سوزېدلي، خو ویاړمن ملت د خومره غمیزو

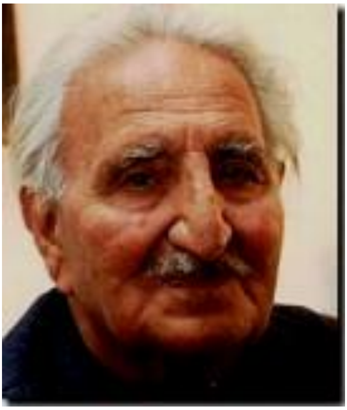

توپانونه زغملي او زغمي يې. خومره چې د طبیعت ناخوالې او کړاوونه زیات شوي، همغومره لوی څښتن تعالی دې ملت ته د تورې او قلم داسې ډالۍ ښښلي، چې د هر یرغل او هر توپان پر وړاندې یې خپله شمله هسکه ساتلې ده.

که یو وخت د امیر پولاد سوري زوی؛ امیر کروړ جهان پهلوان په یوه تن له سلو جنگیالو سره جنگېده او د غور پر غرونو به ((زه یم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نسته- پر هند و سند و پر تخار و پر کابل نسته- بل پر زابل نسته- له ما اتل نسته)) پرتمینه سندره زمزمه کېده، غرج و بامیان، تخار و هرات د ده د تورې د څلا، پوهې او لورېینې تر سیوري لاندې ژوند تېراوه او ان تر ((رومه)) پېژندوی و، نو بل وخت خو بیا سلطان شهاب الدین غوري او شېرشاه سوري د پښتنو د عظمت او پرتم بیرغ د نړۍ د ((سرو زرو مرغۍ)) او ((خم)) (هندوستان) په زړه کې ورپاوه.

که یو مهال (هوتک بابا) پښتانه زلمي د مغولو د یرغل پر وړاندې د خپل هېواد د پت ساتلو لپاره ننگ ته رابولي:

WWW.KHOST.AF

((پر سور غر بل راته نن اور دی- وګړیه جوړ راته پیغور دی
پر کلي کور باندې مغول راغی- هم پر غزني هم پر کابل راغی
آه د مرغې غښتلیو راسئ - پر ننګ ولاړ د پښتونخوا سئ
تورې تېرې غشي تر ملا سئ - پر کلي کور باندې مغول راغی))

نو بل وخت خو بیا (روښان پیر) هم د پردیو پر وړاندې د خپلې پوهې، همت او غیرت رپی اوچت کړی دی.
که یو وخت (ایمل خان) او (دریا خان) له مغولو سره په تاترو کې ډغرې وهلې او خان علین مکان (لوی خان خوشال خان خټک) د لویې پښتونخوا په غرونو کې د خپلواکۍ د باز او شاهین وزرې خورولې او په همدې هیله له یوه ځولۍ ارمانونو او هیلو سره د داسې غره په لمن کې ځان له ابدیت سره یوځای کوي، چې د مغولو د سورو د اسونو ګرد، ددۀ پر قبر پرېنوزي، نو بل وخت یو بل لوی پښتون (میرویس نیکه)(رح) د پښتنو د برم شمله اوچتوي، د ګورګیانو د وحشت برجونه نړوي، تر اصفهانه د پښتنو د واک عظمت خورووي او بیا پخپله (شاه حسین صفوي) خپل تاج له افغان فاتح (شاه محمود هوتک) سره غوره بولي.
که یو وخت نادر افشار د پښتون اتل سیدال خان ناصر سترګو ته چې د نور او غیرت سپرغۍ ورڅخه بادېدلې مخامخ کتلی نه شول او دواړه غبرګې سترګې یې د دوو په اور سرو دوکانو پواسطه ورڅخه را ایستلې، نو بل وخت غیرتي او لوی احمد شاه بابا تر ډهلي پورې د خپل پت او ابرو (پاني پت) جنګ ورساوه او د ایران د نیولو لپاره به خو په ((ډول په نغاره)) او خوشالۍ سره روان و.
خان عبدالغني خان ددغه ویاړمن او باتور ولس یو جنګیالی او فرهنګیالی استازی دی. غني په یوه داسې کورنۍ کې سترګې پرانیستې، چې د خپل ولس د ازادۍ لپاره یې شپه او ورځ پر ځان یوه

WWW.KHOST.AF

کړې وه. غني له خپل بدايه شاعرانه فطرت سره په همدې ګرم سياسي چاپېريال کې ځوان شو، شاعر شو، مصور شو، جنګيالی شو، فلسفي شو، ((لېونی)) شو او د ژوند د ډول ډول ناخوالو جامونه يې پر سر واړول.

غني لاکوچنی و، چې له شعري مرغلرو ډک تخيل او شاعرانه فطرت يې زړګی وتخناوه، پر ښکلا يې مين کړ، پر ګلونو يې مين کړ، له مينې سره يې مينه وکړه، خپل روح او روان يې د مينې د زمزم په اوبو ووينځه او د جام تر سيوري لاندې يې د قام د ارمانونو سندرې وويلې:

((زهـــــر يــــــې ځکـــــل حـــــرام ورتــــه کتـــــل بــــې مينــــــې ژونــــدون دی، لکــــه بــــې سُــــر ســــتار))

غني د خپلې مينې لپاره د ښکېلاک په (پنجره) کې ډېرې چغې ووهلې، د زړه له وينو يې ((پلوشې)) جوړې کړې او خپله ورته (پانوس) (پانوس) شو.

کله چې د غني فردي، کورني او ادبي ژوند ته پام را اړوو، نو په لومړي ګام کې خو د سرې په سترګو کې دا تصوير تېروبېر کېږي، چې غني ګنې په يوه مجلله- وړانګينه کورنۍ کې زېږېدلی، له دردونو، غمونو، کړاوونو او د زماني له ربړونو څخه ګوښی پاتې شوی دی. د غني انځور ورته په يو داسې ښه تداعي کېږي، چې يو ښکلی اشرافي شخص د سرو ګلونو په منځ کې د وربښمين تخت له پاسه قلم په لاس د شعر ناوې جوړوي، په څنګ کې يې صراحي او جام ايښي او غني يوازې د شاعرانه تخيل په دريابونو کې ډوب دی، هو د غني په ښکلا او ښايست کې خو هېڅ شک نه شته: ((ډېر ښکلی و او د مور و پلار ډېر نازولی و. پر غاړه به يې د سرو زرو درنه اوربل وه او پر ښي غوږ به يې د سرو زرو والۍ وه، پر سر به يې تيله داره د پوندونو ډکه ټوپۍ او په ټوپۍ کې به يې يوه زرينه

WWW.KHOST.AF

جوغه ټومبلې وه، چې د جوغې نه چاپېر به دوه درې د نظر ماتي تاويزونه تاو شوي وو.)) هو غني ښکلی و، د هغه په ښکلا د ډهلي، پاريس او لندن ښاپېريو زړونه بايلولي وو.

هغه له کوچنيوالي ډېر ښکلی و، خو د غني د ټکلي، سوزېدلي او غمځپلي زړه او روح څخه هغه وخت څوک ښه خبرېدی شي، چې په ورځو ورځو او شپو د غني د تخيل، اند او فکر په لوړو او ژورو کې د يانه (سفر) تکل وکړي.

غني غني دی، هغه د پښتو ادب يو داسې ناسپړلې خزانه ده، چې سپړل يې لا ډېر وخت غواړي او ژور فکر. کله چې د غني په نړۍ کې سفر کوو، نو لومړی غواړو د هغه زړه ته ننوزو او وګورو چې د غني د سرو ټپونو په دې کان کې څومره سکروټې او اورونه پراته دي:

د غني زړه چې د مينې له ګلونو ډک دی، تر هر څه دمخه خپل زړه د لوی خدای(ج) کور ګڼي، هغه د خپل زړه په هنداره کې د لوی خدای(ج) د قدرت وړانګې ويني او دا هغه څه دي چې ده په بل ځای او مکان کې لاسته نه دي راوړي.

په جومات کې مې ونه موند- په مکه کې رانه ورک شو
خدای مې زړه کې راپيدا شو – چې مې مخ د يار کړ ښکل
دا هغه فکر او اند دی چې پر خدای پالنې ډېر ګروهمن (عقيده من) پوهان په دې نظر دي او (زړه) د مينې د پالنې او روزنې ځای او ساتنځای ګڼي.

غني د يو خوځند، حساس او دراک انسان په توګه د ژوند د ډېرو رمزونو راز ته متوجه دی، دی ژوند له غم او خوشالو، ګډ او له خندا څخه يو رغېدلی څيز بولي.

WWW.KHOST.AF

د لرغوني يونان د اتيکا دورې يو نامتو ډرامه ليکونکی (اشايلوس) وايي: ((په ژوند کې بايد په هر غم پسې يوه ښادي او په هرې ښادۍ پسې يو غم راشي، چې د ژوند پاڼې مانيزې او رنګارنګ کړي.))

غني وايي:

چې په ژوند کې سختي نه وي – لکه بې مالګې طعام
چې په خوله کې خندا نه وي – لکه ډک د خاورو جام
ژوند نه خټه نه ماڼۍ وي – نه ډېرۍ د سرو لالونو
نه ياران نه معشوقې وي – نه باغونه د ګلونو
ژوند خو تله دي يو په مخه – غورځېدل او پاڅېدل دي
ټکی سوز او ټکی ساز – څه خندل دي څه ژړل دي.

قومپالنه او پښتونپالنه د غني د ژوند او شاعرۍ يو بل اړخ دی، د هغه د ځوانۍ په ژوند چې کله د پسرلنيو بارانونو وربدل پيل شول، نو له دې سره جوخت يې کورنۍ د خپلواکۍ د ګټلو او د ښکېلاکګرو له جغ نه د خپل اندو ژوند د ازادولو لپاره سياسي مبارزه هم ښه په ګرمۍ سره روانه کړې وه. غني د خپلې ځوانۍ شببې هم له همدې ايډيا څخه لوګی کړې ((د زلمي پښتون)) په نوم يې يو تحريک جوړ کړ، چې شاوخوا اتيا زره ځوانانو په کې ګډون درلود.

لکه څنګه چې د غني شعري سکښت او د ده د کلام له رواني او روحي مانا څخه ښکاري، غني د ګرمې وينې او ګرم احساس څښتن او رواني جوړښت يې د عامو پښتنو له جګړه ييز سايکلوژيک جوړښت پوره سمون درلود، نو د (عدم تشدد) د لارې په انډول يې د تورې په زور د دښمن ماتې غوره ګڼله، نو له دې کبله دده د اورني پښتني احساس، او د زړونو د پاچا (باچاخان) د عاطفې او احساس د تکلارو ترمنځ ټکر منځته راغی. غني خان د خپل پلرني احساس او مينې تر سيوري لاندې

WWW.KHOST.AF

خپله توره په نا هيلي زړه کېښوده او د شعر د نړۍ روحي ډاډ ځي ته يې پناه يوړه.

وايي پر هر چا چې غم زيات شي، نو دريو شيانو ته به مخه کوي: يا به شرابي کېږي، يا به لېونی کېږي او يا به شاعرۍ ته پناه وروړي.

نور غني هغه غني نه و، چې چا په پاريس، لندن او امريکا کې ليدلی و او نه هغه غني و، چې په ځوانۍ کې د هند پارلمان ورته په يوه پښه ولاړ و. غني د قام د غمونو د هېرولو لپاره لکه خيام د جام سيوري ته پناه وروړې وه، اوس نو يوازې غني و او جام، د تخيل په وږمو پوښلې شاعرانه نړۍ او د خپل قام او ولس غمونه:

خدايه شکر چې پيدا دې له دې قام کړم
د پښتون د نر وجود دې يو اندام کړم
چې خړ مخی ورور پښتون سينې له درشي
درنه هېر به تول ښايست د بحرو بر شي

په والله چې له جنته شم راستون
که کنځل په کې وانه ورم د پښتون.

لکه څنګه چې ښکاره ده، شاعر د عاطفي او احساس بچی دی، غني هم په خپل فردي ژوند کې د پلرنۍ - مورنۍ، مينې او عاطفې په سمندر کې ډوب و، د باچاخان عاطفي نړۍ، د غني د روح او روان ټول مزي داسې سره تړلي وو، چې د هغه ګرمه وينه او ياغي احساس يې مهار کړي وو. هغه د خپلې پلرنۍ مينې په څپو کې ډوب وو:

بابا ته:

ستا خطونه ټول زما سرته پراته دي
زه يې لولم هره شپه دوبار دوبار

WWW.KHOST.AF

کلــــه خانـــــدم کلــــه ژاړم لېـــونی یـــم
ای زمــا پــه بند کــې پــروت غریبــه پـلاره !
نــه، تــه نــه یـې غریـب تــه ډېـر لـوی اوچـت یـې
مصـــیبت دی ســــتا عـــزت تـــه عـــزت داره
خــدای بــه رحــم و پــه تــا باندې لــږ کــړی
بــل بښــه زوی بــه یــې و کتلــی ســتا د پــاره
چې پــه تــا کــې کــوم جـوهر دی مــا کــې نــه شـته
ســـتا نیکــی، زمــا بــدی دواړه بــې شــماره
تــه ســالار یــې د کــاروان پــه نېغــه لار ځــې
زه کـــوږ ځغلـــم لکـــه اوښـــه بـــې مهـــاره
ســــتا د زړه فــــوارې ډکــــې دي د مینـــــې
زمــــا زړه دی وچ کـــوهي نـــــه لـــري داره
وهـــې منــډې تــا پســې خــو تــه هــم لــرې
ویـــنم ســــتا ایلــــه ایلــــه د پښـــو غبــاره
پــروا نــه شــته کــه پــه منــډو منــډو مــړ شــم
فقـــط ســـتا او د خپـــل قـــوم د نـــوم د پــاره.

غني لکه څنګه چې دی د پلار په عاطفي مینه کې ډوب دی همدا رنګه د مور د غـم هغـه تپ چې ده د خپـل عمر پـه ۵ کلنی کې لیدلی و، د ژوند ترپایه ورسره ملګری و.

ګر چې خاورو کې دی پټ وجود ستا مورې
مــا تــه یادې هغه شان ستا سترګې تورې
مـــورې ! ســـتا لاســونه ما نــه نه دي هــېر
چـې تکلـیف کــې بـه زمـا نــه و چــا پــېر.

WWW.KHOST.AF

غني د يو مصور او انځورګر په توګه دا ځواک درلود ، چې د يو ټاکلي تخيل د زخمونو فوارې انځور کړي، د خوب شېبې په ويښه راواړوي او هغه څه چې په خولې نه شي ويل کېدی، د خوب په جامه کې د کاغذ پر مخ ترسيم کړي.

غني د (فريدون د مورخط) تر سرليک لاندې په يو ښکلي شعر کې د خپلې مېرمنې د ښځينه احساس هغه نا ويلې او نا سپړلې عاطفي غوټې په شاعرانه ډول سپړلي چې تراوسه لا په پښتني ټولنه کې د ښځې د اندروني احساس او درد بيان، يا د ښځو د نالوستوب، کملوستۍ او نا بشپړ کلام له کبله او يا هم د حيا او شرم د اور تر کړيو لاندې، همغسې په خپل زړه کې ساتل کېږي.

غني دا درد او د زړه خواله د خوب په بڼه انځور کړي او د يوې پښتنې مېرمنې د زړه د دردونو پوره عکاسي يې کړې ده:

هغه وايي: ((دا زما د واده په دولسم کال په ۱۵ تاريخ د جون د مياشتې ۱۹۵۱ زما صرف يو او يوازنی زوی فريدون ((رستم جنګ)) پيدا شو. د هغه مور د پېښور په هسپتال کې وه او زه لرې په هزاره کې ناجوړ پروت وم. هر وخت به چې د کوټې د دروازې په مخکې يو تور بدرنګه ټوپک او سنګين په لاس پوليس ولاړ وو. ټول جهان تور او تاريک وو ، د وجود د ناجوړتيا سره مې روح هم د مايوسۍ اخري مقام ته رسېدلی و چې ناګهانه خبر راغی چې زوی دې وشو. ما وی ښه ده غني روک خو يې ميرات خو نه يې.

ددغې ورځې د درد او د خوشالۍ بيان زه نه شم کولای، خو درد او خوشالۍ دواړه انسان ډېر ستومانه کوي او چې اخر مې سترګې د هوش دنيا ته پټې کړې، نو څه وينم چې د فريدون مور راغله او ماته يې يو خط په لاس کې کېښود.

دا هغه خط دی:

WWW.KHOST.AF

ما د دوو لپو خاورې تا له ژوند او جهان جوړ که
خپلې مينې دا سې يو رږم بل مې تا له جانان جوړ که
دا چې زه د وفا ډکه د جنون جهان له لاړم
دا مې لال هغلته ومونت د همه لالونو ښکلې
دا زما د غرور نخښه د هغو کيلو جواب دی
چې به تا په ما ښامې کې ماته کولې غلې غلې
دا ثبوت زما د مينې د ايمان او د وفا دی
دا زما روح چې روښان شو، دده سترګې يې کړې بلې
دا تصوير زما د ژوند دی څه خندا ده څه ژړا ده
د شهبازو وزر شخ دی پوست سرونه د بلبلې
دا ثبوت د شاه د مينې، دا ازادي ده د غلام
دا انعام د ټولو ښکلې د هما او رنګينې جام
دا تعبير ستا د خوبونو او زما د مخ ارمان دی
ما جوړ کړی د خپل ځانه ښکلی عکس ستا د ځان دی
په صحرا مې وو خور کړی سور شادر د ګلستان دی
هره ساه کې مې ليکلی نوم د مينې د جانان دی
دا چې زه ستا د خوبونو د جنون تالاش کې لاړم
ستا خانۍ له مې جوړ کړی ستا نه ښه غونډې يو خان دی
دا چې ما ستا وزرونو کې ارمان د عقاب وليد
دا عقاب مې ستا نه جوړ کړ، هم عقاب هم يې ارمان دی.

غني لکه هر شاعر پر حسن مين دی او دی په دې لاره کې دومره بې پروا دی چې هر څه په ډاګه وايي. شاعران ټول حسن پرست دي، يو شاعر وايي:

يار مې د سپين ستورې په څېر خوښېږي
لاس مې سپوږمۍ ځنې چاپېر خوښېږي

WWW.KHOST.AF

شاعر سړی یمه رښتیا به وایم
دا ښکلي نه دي، دا مې ډېر خوښېږي.
(کاروان)

غني هم د خدای(ج) له درباره د خپل جانان د ټیک لپاره د سپوږمۍ یو ځاځکی غواړي، هغه د نور څه وړی نه دی، هغه له مینې جوړ او پر حسن مین دی.

یو د سپوږمۍ ځاځکی درنه ټیک له د یار غواړمه
زه یم د خوبونو د لالونو ګدا نه یمه.

غني، مینه د (ادم) جوهر او حسن د ژوند رنګ بولي او لکه استاد الفت چې مینه د انساني ژوند د کړاوونو د خلاصون اساسي لاره ګڼي، هغه د مینې او مینتوب په باب په خپل یو نثر کې لیکي: سکندر له ډېر لوی لښکر سره د یوه ښار د نیولو هڅه وکړه، د ښار خلکو سخت مقاومت وکړ، سکندر ډېر په غوسه و او داسې معلومېده چې د ښار تر نیولو وروسته به د ښار ټول خلک له تېغه تېر کړي، کله چې ښار ته دننه شو په یوې ښکلې پېغلې یې سترګې ولګېدې، هغه زړه بایلود او څنګه چې جنګ په زړه کېږي، نو هغه زړه بایلولی و. سکندر ددې پېغلې د مینې او ښکلا په وجه د ټول ښار وګړي وبښل.
غني هم په مینه کې ډوب او پر ښکلا مین، مینه وړی شاعر دی، هغه ښکلا یو سمندر، سپوږمۍ او زهرا بولي او مینه د ادمیت جوهر او بې زواله حقیقت.

او تپوس د حسن مه کړه – سمندر شي څوک تللی
څوک سپوږمۍ شي رانیولی – څوک زهرا شي ښکلولی.

دی وایي:

((حسن حسن لټومه – که په غرو یي که په سمه
زه په مینه مینه پایم – بې د مینې مرمه مرمه))

❋❋❋

ستوري ته اسمان کې یوه ورځ ووې هلال
خدای ادم له مینه ورکړه مونږ له تش جمال

WWW.KHOST.AF

زه به په خندا ورکړم دا خپل ښایست کمال
ما له که یو څاڅکی مینه راکړي څوک په سوال.

WWW.KHOST.AF

دا لیکنه ما د اسحق ننګیال د زوکړې د څلویښتمې کلیزې په ویاړ کړې وه او په هغه علمي غونډه کې هم اورول شوې وه، چې پر ۱۳۷۵ل کال د ننګیال د څلویښتمې کلیزې په ویاړ د لیکوالو د ټولنې له خوا په کابل کې د هغې ټولنې په مقر کې جوړه شوې وه. دا لیکنه هغه مهال له کابله خپرېدونکې هنداري جریدې د ۱۳۷۵ل کال د چنګاښ پر ۲۸مه په خپله یوولسمه ګڼه کې هم خپره کړې ده. ددې لیکنې د لیکلو پرمهال مې له ننګیال صیب سره ټوکې کولې، ما ویل کلیزې ملیزې دې مه نیسه چې بیا د مرګي درته پام کېږي، اوس خو یې هېر یې چې څو کلن یې؟ کله چې یې درته پام شو بیا دې نه پرېږدي، هغه له خندا شین شو، پیرجانه چې همدا اوس یې راته نه نیسئ (کلیزه) نو بیا چې مړ شوم بیا نو څه کوم؟ بیا یې نو...

کال لا وتی نه و چې له مرګ څخه زموږ د دواړو ویره پر ترخه واقعیت بدله شوه، دا دی اوس چې مرحوم ننګیال پر ابدي نړۍ دی، زه دا لیکنه یو ځل بیا چاپوم

سبک خاوند وایه او هر سړی او هر شاعر یې د سبک څښتن نه باله، خو د هغه شاګرد ارستو بیا دا خبره نه منله او ویل به یې: ((هر سړی یو سبک لري خو د چا ښه د چا خراب.))

WWW.KHOST.AF

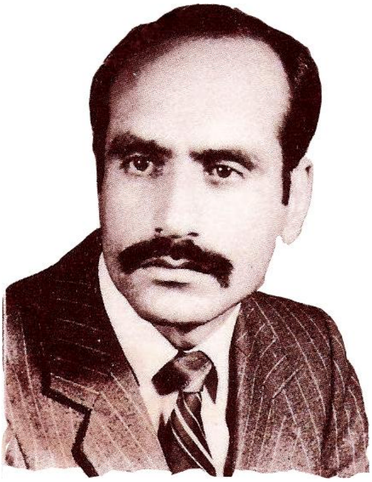

ځینې ټولنپوهان ټولنه د ضدینو یانې متضادو اړخونو مجموعه ګڼي، چې ښه او خراب، تور او سپین، خواږه او ترخه، غم او خوشالي یې په هنداره کې ځان ښکاره کوي. انګلیسي لیکوال جورج ارویل ټولنه له یوه ژوبڼ سره ورته بولي، چې رنګارنګ موجودات پکې ننداره کېدی شي. خو که چېرې ټولنه یو ژوبڼ وي، نو له دې ژوبڼ څخه به څوک (فاضله مدینه) جوړوي او څرنګه به یې جوړوي؟؟

استاد قیام الدین خادم د شاعر، عالم او سیاستمدار تر عنوان لاندې په یوه هنري نثر کې لیکي: عالم په کرونده کې کښت وکړي، شاعر د دې کښت پالنه او روزنه وکړي، خو کله چې د ثمر او مېوې وخت راشي، نو سیاستمدار یې مېوه، وږی او ثمر ټول کړي...

نن مونږ هم د دغسې یو شخص (شاعر شخص) په باب خبرې کوو، چې په خپلو اوښکو او اوسپلیو د انسانانو په زړه کې د مینې د بزغلیو د زرغونېدو تکلیزې ولولې لري.

دا شاعر او دا شخصیت اسحق ننګیال دی، چې د **۱۳۳۵**ل کال د ثور پر میاشت یې د لغمان ولایت د الینګار د ښکلې او شاعرانه سیمې د بسرام په یوه زړه وړونکې ننداریز کلي کې د نړۍ ترخو او خوږو ته سترګې پرانیستې دي. اسحق ننګیال لا د ډېر کوچنی و، چې د مینې عواطفو او ولولو یې د زړه تارونه لکه د یوه مینه وړي ربابي د رباب د تارونو په څېر ترنګولي وو او په ذهن کې یې ورته د یوې شاعرانه سندریزې جونګړې

WWW.KHOST.AF

بنسټ ایښی و. پر ۱۳۵۰لمریز کال یاني د ژوند پر پنځه لسم پسرلي د شعر د الهي وربښمینې مانۍ ته ننوت او د خپل ټکلي روح د درملتیا ارام یې وموند. له هغه راهیسې دا دی ۲۵ کاله تېر شول او نن مونږ د همدغه ۲۵کلن ویاړمن او ارزښتمن ژوند په ویاړونو او ارزښتونو د ننګیال د زړه محل ته ننوتی شو او د هغه د زړه او له هغه ځخه د راوتلو شعري او ادبي ماڼیو ننداره کولای شو.

ننګیال خپلې لومړنۍ زده کړې د لغمان ولایت په روښان لېسه کې بشپړې کړي، بیا پر ۱۳۵۳ل کال د پولیسو اکاډمۍ کې شامل او تر فارغېدو وروسته د نوموړې اکاډمۍ تدریسي غړی شو. وروسته یې د هېواد د پوځ په دې برخه کې په بېلابېلو ځایونو کې دنده سرته رسولې او هم یې د هېواد له فرهنګي او خپرنیو ارګانونو سره خپل اړیکي ساتلي، خو وروسته بیا دی د هېواد له فرهنګي او نورو خپرنیو بنسټونو سره دومره وتړل شو چې هڅو یې خپل آر مسلک هم له یاده ووت او چا لا دا ګومان قدرې هم نه شو کولای چې ننګیال دې ګنې یو پوځي افسر وي. دده فرهنګي بوختیاوو، خواږه شعر او نرم قلم، ده ته د فرهنګ وربښمینه جامه اغوستې وه. په تېره بیا له شپېتمو کلونو راهیسې ننګیال دومره په فرهنګ کې حل شو چې د چا خبره سرګرولو ته یې هم وخت نه درلود. ننګیال د خپل ۲۵ کلن فرهنګي ژوند له ژورو یا پیل نه نیولې تر لوړو یا تر دې دمه پورې زیات وخت له قلم سره لوبېدلی او قلم یې لوبولی او دغه لاندې شعري مانۍ یې جوړې کړې دي:

۱- ډالۍ: د ننګیال د ژوند لومړۍ مانۍ (ډالۍ) نومېږي چې پر ۱۳۶۳ل کال د کورنیو چارو وزارت د نشراتو د امریت له خوا خپره شوې ده.

۲- سپېره ډاګونه او غوړېدلي بزغلي: د شعرونو دویمه مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال د وخت د ځوانانو سازمان له خوا خپره شوې ده.

۳- هغه شپې هغه کلونه: د شعرونو دریمه مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال کې د چاپ او خپرونو د دولتي کومېټې له خوا چاپ شوې ده.
۴- څاڅکي څاڅکي: د ننګیال د شعرونو څلورمه مجموعه ده، چې د افغانستان د لیکوالو ټولنې له خوا پر ۱۳۶۸ لمریز کال چاپ شوې ده.
۵- ښېرې په مالت کې: د شعرونو پنځمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.
۶- سیندونه هم مري: د شعرونو شپږمه مجموعه ده، چې تراوسه چاپ شوې نه ده.
۷- نه جام نه څادر: د شعرونو اوومه مجموعه ده، چې دا هم تراوسه چاپ شوې نه ده.
۸- سیند په منګې کې: د بېلابېلو مقالو مجموعه ده، په مستقل ډول تراوسه چاپ شوې نه ده.
۹- سیوری: ناول دی، چې د څو وروستیو کلونو د پېښو انځورنه کوي. تراوسه چاپ شوی نه دی.
دغه راز د هېواد په بېلابېلو مهالنیو خپرونو کې ګڼ شمېر لیکنې. تر کومه ځایه چې د ننګیال په شخصیت پورې اړه لري او دده د شخصیت پر څېړنه، نو په لومړي ګام کې پخپله د شاعر شعرونه د سړي سترګو ته ودرېږي. په دې مانا چې شعرونه پخپله د شاعر د پېژندنې او د هغه د اندروني ولولو هنداري دي. که چا له پیله تر دې دمه د ننګیال شعرونه له نظره تېر کړي وي، نو تر ټولو دمخه یو شی، چې دده په شعرونو کې زیاته ځلا مومي، هغه مینه او عاطفه ده. ننګیال په خپل شعر کې زیات وخت د هیلیو له معصومو بچیانو، کبانو، هوسیو، ((ای ښکاري اشنا درته سلام کوم، پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه)) او د عاطفې او مینې نورو زړه وړونکو موجوداتو سره سفر کړی دی، دا منو چې کله کله به یې د کلتوري او ځینو نورو اغېزو له کبله د شعر ټوپک ته هم لاس کړی وي او

WWW.KHOST.AF

پر دښمن به يې ډېرې ډزې کړې وي. ((جنګ دی جنګ دی پر ښایسته ننګرهار جنګ دی)) خو په ورځيني ژوند کې د چا پر ضد ټوپک ته څه چې چړې ته يې هم د لاس تېرولو خيال نه دی کړی. دده د خپلې وينا له مخې د چرګ د حلالولو توان هم نه لري، په همدې ډول دی په خپلو شعرونو کې د مينې په سيند د يوه لاهو شوي عاطفي شخص حيثيت لري. په شعر کې د ننګيال مينه او عاطفه په دې مانا نه ده چې ننګيال دې ګنې د ځينو ټولنيزو ستونزو او چوکاټونو په دننه کې راګير وي او په دې وجه دې دا کار کوي. ننګيال څومره چې په شعر کې مينه وړی او عاطفي دی، هغومره بيا د ټولنيز دود د حاکمو او يا باب چوکاټونو خيال نه ساتي. هغه زموږ د ټولنې د حاکم دوديز چوکاټ پر خلاف ډېر ځله لکه د غني په شان د جام تر مورګو خپلې شونډې رسولي او خپل لوند ګرېوان يې بيا چا نه پټ کړی هم نه دی، که غني له سر زورۍ نه کار اخيست او چا يې مخه نه شوه نيولای، نو هغه خو يو خانزاده و او يو شهزاده. ننګيال سره له دې چې د شعر د شهزادګۍ رنګينه ډولۍ يې کور ته رانوېستې، خو د نور سياسي او اقتصادي ځواک غرونه يې نه وو ولاړ. د ټولنې له دې ډول حاکمو کلتوري دېوالونو څخه سر اوچتول څه اسانه خبره نه ده. د ننګيال په وجود کې هغه شاعرانه خصلت موجود و، چې د ټولنې د دوديزو کړيو پر ضد بغاوت وکړي.

ځرنګه چې طبيعت د تحول په حال کې دی، نو انسان چې يو طبيعي موجود دی. هم د بدلون په حال کې دی. ننګيال هم په خپل شاعرانه ژوند او شاعرانه شخصيت کې د بدلون په حال کې دی. که د ننګيال لومړي شعرونه او هم يې د څو کلونو مخنی شخصيت له اوسني هغو سره پرتله کړو، نو ډېر توپير به په کې وګورو. هغه په لومړيو وختونو کې يو څه چاته ((ډالۍ)) کوي، غواړي ((په سپېرو ډاګونو کې غوړېدلي بزغلي)) وکري او خپلې ((هغه تېرې شپې او هغه کلونه)) را په ياد کړي او بيا

WWW.KHOST.AF

پرې ((ځاځکي ځاځکي)) وورېږي، خو وروستيو کلونو کې بيا داسې نه دی. ((په مالت کې د هغه له خولې نه ښېږي)) راوځي، ((سيندونه مري او وچېږي))، شاعر پکې (بې څادره او بې جامه) کېږي. په شاعرانه مفاهيمو کې جام لکه د قلم په شان د شاعر همېشنی ملګری او دوست دی او د خپل زړه د اورونو لمبې د جام تر شونډو رسوي او (څادر) د يو کلتور او يوې ټولنې د جامې يوه برخه ده، خو د زمانې ناخوالو شاعر له دې دواړو نه بې برخې کړی دی.

د ننګيال په شعرونو کې دا بدلون په دې مانا نه دی، چې شاعر دې ګڼې پر ببلابېلو لارو تللی وي، بلکې په دې مانا دی چې دی په خپل شعري يون کې پوړ پر پوړ د لوړتيا پر لور خوځېدلی دی. دده اوسني شعرونه هم د ښکلا او هم له مانيز پلوه تر پخوانيو شعرونو ډېر اوچت دي. څرنګه چې يې په شعرونو کې لوړتيا ليدل کېږي، دغه راز يې په شخصيت کې هم دې آروده کړې ده. دده بهير د دوام په حالت کې به ننګيال د خپل شخصيت د پوره بشپړاوي، نور پړاوونه هم ووهي. خو يو ځل بيا يادونه کوم چې له ننګيال نه به د بل ډول شخصيت؛ اجتماعي، سياسي او نورو ډېره ډېره هيله نه کوو، خو د يو بشپړ شاعرانه شخصيت جوړېدل يې حتمي دي او دا ځکه چې ((شاعران له قيدوبنده بې پروا وي.))

WWW.KHOST.AF

فرهنګي رغونه د افغاني ټولنې
د رنځونو د يوه علاج په توګه

> دا ليکنه هغه مهال له پېښوره د خپرېدونکې تعاون مجلې په (۳) ګڼه کې چې د ۱۳۷۵ ل کال له (زمري-وږي) مياشتو سره سمون خوري، خپره شوې ده.

افغاني ټولنې ته د تېرو څه کم دوو لسيزو په ترڅ کې تر تصوره اوچت زيانونه اوښتي، دې زيانونو د ژوند د ټولو ډګرونو رګونه نيولي او ځينې برخې خو يې ببخي له کار او فعاليت څخه غورځولي دي. له اقتصادي، سياسي، ټولنيزو او نورو برخو څخه نيولې تر فرهنګي او نورو چارو پورې هرې يوې دومره ټپونه زغملي چې بيا رغونه يې ډېر کلونه، ډېر تدبيرونه او ډېرې زياتې اقتصادي پانګې او سرچينې ته اړتيا لري. د افغانانو دا تراژيدي نه يوازې له دې کبله د ډېرې اندېښنې وړ ده، چې د مليونونو افغانانو ژوند يې اخيستی، بلکې له بېلابېلو خواوو د خپګان وړ ده. د شمېرنو او څېړونو له مخې تر اوسه پورې د افغانستان په دې اوږده او په درنو وسلو سمبال جګړه کې د يو نيم مليون افغانانو ژوند اخيستل شوی او په همدې شمېر معيوب او معلول شوي دي. په دې مانا چې لږ تر لږه له هرو پنځه لسو افغانانو څخه (درې تنه، معيوب، معلول او وژل شوي او په مجموعي توګه د شپږو تنو نه يو يې معلول دی او دا هغه درانه تلفات دي چې د نړۍ د جګړو په تاريخ کې بې ساري دي.)

همدا راز د افغانستان په جګړه کې د ټولو غاړو له خوا دومره زياتې پيسې لګول شوي، چې د افغانستان د سوونو کلونو بودجه پرې جوړېدلای شوه او همدارنګه د هېواد د اقتصادي منابعو لوټول او رنګول خو له دې ټولو ورانيو او تلفاتو سره سره کوم درد او زيان چې انساني فکر او هر هېواد مين افغان لپاره د زغم او تحمل تر بريده پورته

WWW.KHOST.AF

دي، هغه د هېواد د هغو فرهنګي شتمنيو لوټول او له منځه وړل وو، چې نه يوازې د افغانستان د تاريخ او فرهنګ بابونه پرې ښکلي وو او زموږ د ماضي ژوند د اثبات او عزت عيني بېلګې وې، بلکې د نړيوال بشري فرهنګ لپاره هم د زيات ارزښت وړ وې.

زموږ د هېواد د فرهنګي ماڼيو د ړنګولو او فرهنګي شتمنيو د لوټولو په نتيجه کې د دې ويره راپيدا شوې، چې په ځينو برخو کې زموږ د هېواد د حال رابطه د هغه له ماضي پرتم سره وشلېږي او همدارنګه د هېواد د ځوان پښت ذهني اړيکي د هغو له وياړلي ماضي څخه پرې شي.

په دې فرهنګي شتمنيو کې تر ټولو لويه شتمني د افغانستان ملي موزيم دی، چې د څه کم يوې پېړۍ په بهير کې په ډېر زيات زيار او هڅو جوړ شوی و. په دې موزيم کې له لسو زرو کلونو څخه نيولې تر پنځوس زرو کلونو پورې تاريخي اثار وو چې د افغانستان د تېر تاريخ، شان او شوکت برم او عزت ځرګندونه يې کوله او د افغانانو لپاره د ډېر زيات ارزښت درلودونکي وو، يا چور او يا له منځه يوړل شول. د نانسي دوپرې په وينا: ((د افغانستان د ملي موزيم اثار نه يوازې د افغانانو لپاره د زيات ارزښت وړ وو، بلکې د هغو له منځه وړل د نړيوال فرهنګ لپاره هم يو له غمه ډک خبر و)) ويل کېږي چې په دې موزيم کې يوازې شل زره طلايي سکې موجودې وې چې د هغو برخليک هم معلوم نه دی او همدارنګه نور قيمتي اثار. د افغاني فرهنګ بل دروند زيان په هېوادنۍ سطحه هماغه تقريباً د (۳۵۰۰) ښوونځيو ړنګول او سېزل وو، چې د هېواد په بېلابېلو سيمو کې يې فعاليت کاوه. که په منځني ډول په هر ښوونځي کې (۱۰۰۰) تنه زده کوونکي پر درس بوخت وای، نو په مجموعي ډول به د زده کوونکو شمېر (۳۵۰۰)×(۱۰۰۰)=(۳۵۰۰۰۰۰) تنه شوی وای، که لږ تر لږه له ښوونځي څخه د کال (۵۰) تنه فارغ شوي وای، نو د يو کال د فارغانو شمېر به (۳۵۰۰)×(۵۰)=(۱۷۵۰۰۰) تنه شوی وای او

WWW.KHOST.AF

که له هر پنځو تنو څخه په کال کې یو تن د لوړو زده کړو امکان پیدا کړی وای، نو په یوه کال کې به موږ لږ تر لږه (۳۵۰۰۰) تنه د لوړو زده کړو محصلین درلودل، که دا په (۱۷) کلونو کې ضرب کړو (۱۷×۳۵۰۰۰) نو له (۵۹۵۰۰۰) تنو سره مساوي کېږي، یانې اوس به مو د هېواد د دې شتو کادرونو ترڅنګ تقریباً شپږ لکه تنه نور متخصصین او د بېلابېلو مسلکونو کادرونه درلودل او که یوازې د (۱۷) کلونو د دولسمو ټولګیو د فارغانو اټکلیز شمېر په پام کې ونیسو، نو (۱۷×۱۷۵۰۰۰)=(۱۹۷۵۰۰۰) تنه به شوي وای. د ښوونځیو پر ودانیو شوي اقتصادي لګښت خو لا پرځای پرېږده.

له ښوونځیو پرته د لوړو زده کړو موسسو ته هم دا ډول زیانونه اوښتي دي. کابل پوهنتون ته د جګړو له کبله د (۵۰) ملیونه ډالره زیان اړول شوی. د دوو ملیونو په شاوخوا کې کتابونه یې یا سیزل شوي او یا لوټ شوي او د محصلینو د شمېر په تناسب یې (۲۱) ملیونه درسي ساعتونه ضایع کړي. کابل پولیتخنیک او کابل طب انستیتیوت هم په ملیونونو درسي ساعتونه او لکونو جلده کتابونه ضایع کړي دي. بیهقي کتاب خپرولو موسسه چې په بېلابېلو کتاب ساتنځایونو کې یې لږ تر لږه دوه ملیونه جلده بېلابېل کتابونه ایښودل شوي وو، ټول لوټ شوي، همدا رنګه د لیکوالو انجمن، عامه کتابتون د ژورنالیستانو اتحادیې، ملي ګالري او ځینو نورو فرهنګي موسسو هم همدې ته ورته زیانونه زغملي دي.

بل دردونکی فرهنګي زیان د کابل ننداري په سیمه کې د لاسي صنایعو پنځه لس نندارتونونه دي، چې تاریخي او اقتصادي ارزښت یې تر تصوره هم لوړ دی، دا ننداړتونونه هم د جګړو په ترخ کې چور او د ایرو پر ځلو بدل شول. په دې کې د قیمتي ډبرو او غالیو ننداړتونونه د زیاتې یادونې وړ دي. همدا رنګه په کابل کې د کتاب چاپولو پنځه لس مجهزې

WWW.KHOST.AF

چاپخونې موجودې وې، چې اکثره يې له منځه ورل شوي، دولتي چاپخونې، د پوهنې مطبعې او د اريانا چاپخونې د زياتو امکاناتو په درلودلو سره د ټول هېواد په کچه ډېر زيات کتابونه چاپول. د ۱۳۷۱ کال د ثور د مياشتې پر (۷،۸،۹) نېټه پوهنې مطبعې ته دومره زيان اړول شوی، چې د همدې درې ورځو په زيان د ټول هېواد د هر ټولګي لپاره (۳) جلده کتابونه چاپېدلای شول او وروستی ور رسېدلی زيان خو لا پرېږده. ددې چاپخونو اکثره وسايل او ماشينونه يا په ګاونډيو هېوادونو خرڅ شول، يا ويجاړ کړای شول او يا هم د کباړ په بڼه په ډېره ارزانه بيه وپلورل شول. د پوهنې وزارت، د هغې په چاپخونه، ښوونځيو او نورو ګودامونو کې چې په مليونه ټوکه کتابونه خوندي وو، يا چور شول او يا وسيزل شول.

دغو ټولو درندو فرهنګي زيانونو هېواد له ستر معنوي او فرهنګي ګواښ سره مخامخ کړی دی. د ښوونځيو په نشتوالي کې نه يوازې د هېواد کوچنيان او ځوان پښت له خپلې نېکمرغې راتلونکې څخه بې برخې کېږي، بلکې ځوان قشر د جګړه مارو غاړو د خامو موادو په توګه کارول کېږي او په دې توګه د دوی د ژوند د بربادۍ او د هېواد د ورانۍ سبب ګرځي.

اوس راځو دېته چې خپل هېواد او خپله ټولنه بايد څرنګه له دې ستر کړکېچ او بحرانه وباسو؟ پوهان او نور ځيرمن اشخاص پر دې ګروهمن دي، چې د ټولنې ددې ډول بحران د نجات يوه اساسي لاره همدا فرهنګي وده او فرهنګپالنه ده. نو که څوک د هېواد د اوسنۍ رنځورې ټولنې علاج غواړي نو بايد تر هرڅه دمخه فرهنګپالنې ته پام راواړوي. ښوونځي بايد له سره جوړ شي او ددې ترڅنګ علم يا زده کړه بايد خپله مادي پشتوانه (ملاتړ) لاسته راوړي. ياني دا چې د علم او پوهې د زده کړې په صورت کې بايد د هغه خاوند له دې لارې دومره

WWW.KHOST.AF

اقتصادي امکانات پیدا کړي، چې دده ژوند پرې خړوب شي، دغه راز د علم له زده کړې پرته له ځینو نورو ناوړو لارو د اقتصادي امکاناتو د لاسته راوړلو لارې چارې وتړل شي. اوس چې زموږ په ټولنه کې د یو شمېر اشخاصو لپاره د ژوند د خړوبېدو لار یوازې د ټوپک شپېلۍ ده او یو عادي ټوپکوال کولای شي د خپل ژوند چارې له همدې لارې خړوبې کړي او یو عالم، متخصص نه شي کولای د خپل کړي تحصیل په واسطه ځان او کورنۍ ته یوازې وچه ډوډۍ پیدا کړي، نو علم او زده کړه خپل مادي ارزښت او ملاتړ له لاسه ورکوي. پکار خو دا دی چې د ټولنې د وګړو اړتیاوې له دې سالمې علمي لارې خړوبې شي.

په هېواد کې د پوهنتونونو رغول، د نویو پوهنتونونو جوړول او یا د نورو لوړو زده کړو موسسو تاسیسول نه یوازې د هېواد د علمي سطحې په اوچتیا کې اساسي رول لري، بلکې د هېواد د ملي قشر په زیاتون کې هم برخه اخلي او د زیاتو کادرونو روزل د هېواد د بېلابېلو تېپونو د علاج لپاره ضروري دي.

هغه ((پوهنتونونه)) چې د بېلابېلو عقایدو او ذوقونو پر بنسټ جوړ شوي او تر مسلکي موخو یې سیاسي مقصدونه زیات او لومړي ښکاري، باید تر سالم کنټرول لاندې ونیول شي، چې د هېواد روشنفکر اشخاص تر دې زیات له سیاسي او ذهني پلوه ونه وېشي او پر دښمنیو یې مصروف نه کړي. د متعددو پوهنتونونو موجودیت د هېواد په زیان نه دی، خو په دې شرط چې آره موخه یې یوازې یوازې د مسلکي او فني کادرونو روزل وي او بس.

د ملي موزیم، ملي آرشیف، ملي ګالري او د افغانستان د فرهنګ د بېلابېلو نندارتونونو بیا رغونه او جوړونه او همدارنګه د هغو لوټ شویو اثارو بیا راټولونه د هېواد د تېر برم د ساتنې د یوې وسیلې په

WWW.KHOST.AF

توګه د افغانانو د ملي تاريخ په ژوندي ساتلو کې برخه اخيستلای شي.

د ښوونځيو، پوهنځيو او نورو فرهنګي موسسو په زياتېدلو سره به په هېواد کې د زده کړو خاوندان زيات شي او د هغو نازده کړو اشخاصو شمېر به ورو ورو کم شي، چې جګړه ماري غاړې يې د جګړې لپاره د پيسو په مقابل کې استخداموي.

WWW.KHOST.AF

په افغانستان کې تنظیمي اداره او پولي تورم

دا لیکنه هم د وفا جریدې د شپږم کال په ۳۳-۳۶ ګڼه کې چې د ۱۳۷۶ل کال د تلې له ۸ نېټې سره سمون خوري، خپره شوې ده او هغه پولي تورم ته په کې اشاره شوې چې له څو کلونو، په تېره بیا د تنظیمي واکمنۍ پر مهال پر افغانستان راخور شوی.

تېره څلورنیم کلنه جنجالیزه او ناندریزه تنظیمي اداره، له ډېرو زیاتو بدمرغیو، جنګونو او کړاوونو ډکه وه. پر همدې وخت په شعوري او ناشعوري ډول زموږ د ولس، کلتوري، اقتصادي او ټولنیزې شتمنۍ ته دومره زیانونه واړول شول، چې که هرڅوک یې یو ځل له نظره تېر کړي، نو پر زړه به یې لمبې بلې شي. په اقتصادي برخه کې په لسګونو ملیارده ډالر زیان واړول شو او د افغاني ټولنې د ژوند بېلابېلې برخې یې تر اغېزې لاندې راوستې. د ګرمې جګړې په ترڅ کې د رسول شوي زیان ترڅنګ خلکو ته یو بل ډول زیان هم اړول کېده، دلته موږ ولس ته پر همدغه اړول شوي زیان خبرې کوو.

دا زیان پولي تورم او انفلاسیون دی، چې تېرې تنظیمي ادارې او واکوالو یې د خپلې بقا لپاره زموږ ولس ورسره لاس او ګرېوان کړ. دوی په روسیه کې په ټنونو بې پشتوانې افغاني بانکنوټونه چاپ او د جګړې لپاره یې پر خپلو افرادو ووېشل. نه یوازې دا چې د خلکو د عایداتو سطحه راټیټه کړای شوه، بلکې ببخي له منځه یوړل شوه. د ډاکټر نجیب الله د حکومت د وروستي کال او د تنظیمي ادارې د وروستي کال د شیانو د نرخونو ترمنځ خورا لوی واټن موجود دی. په دې زماني واټن کې نرخونو له (۵۰۰) ځله څخه نیولې تر (۱۵۰۰) ځلو پورې اوچت شوي دي. په داسې حال

WWW.KHOST.AF

کې چې په تنظیمي اداره کې د مامورینو په معاش کې یوازې (۲۵) یا (۳۰) ځله زیاتوالی راغلی، هغه هم یوازې د وچو بې ارزښته کاغذي پیسو په شمېر کې. نه د هغوی په ارزښت او اهمیت کې او دا هم د کوپوني موادو په بدل کې. که د کوپوني موادو ارزښت په پام کې ونیسو، نو نه یوازې دا چې د مامورینو په معاش کې زیاتوالی نه دی راغلی، بلکې لا ډېر کمی هم راغلی دی. په حقیقت کې په تېره اداره کې هره میاشت انفلاسیون له ۵۰ فیصدو نه تر پوره سل فیصدو پورې لوړېده او کله لا تر دې هم زیاتېده. د تنظیمي ادارې چارواکو فکر کاوه چې د پیسو د چاپ انحصار د دوی په لاس کې دی او همدا کاغذي پیسې دي، چې په اوس وخت کې د مخالفینو او د ولس له چنګاله دوی ژغورلی شي، نو د پیسو چاپ ته یې کش ورکړ او دومره پیسې یې چاپ کړې، چې نه یوازې په افغانستان، بلکې د زماني واټن له مخې به یې په نړۍ کې هم ساری کم وي.

وګورئ د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه په ټوله ۴۰ کلنه دوره کې ۱۹ ملیارده افغانۍ چاپ شوي، د سردار محمد داودخان په پنځه کلنه دوره کې ۲۸ ملیارده افغانۍ او کمونست رژیم په څوارلسو کلونو کې (۷۰۰) ملیارده افغاني چاپ کړي، خو د طالبانو وینا ده چې د ښاغلي رباني رژیم په څلورو کالو کې لږ تر لږه (۸۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي. د افغانستان بانک د یو تن کارکوونکي په قول دا رقم تر دې زیات دی. د ده په قول استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ چاپ کړي دي، چې د بانک کارکوونکو ته معلومې دي. د کتونکو او څېړونکو په اند کېدی شي، د دې ادارې له خوا چاپ شوې پیسې تر دې هم زیاتې وي، ځکه دا هغه شمېره ده چې لږ تر لږه د افغانستان بانک کې ثبت شوې او یا د بانک کارکوونکو ته معلومه ده، خو د دې ترڅنګ د تېرې ادارې ځینو واکوالو هم ځانته په خپله خوښه د خپلې اړتیا وړ پیسې چاپ کړې، چې هغه لا په مرکزي بانک کې ثبت شوې نه دي. هماغسې لنډې د باګرام هوایي ډګر ته راوړل کېدې، بیا پنجشېر ته وړل کېدې او بیا یې د خپلو موخو لپاره

WWW.KHOST.AF

لګولې، خو که دا خزانه په پام کې هم ونه نیول شي او یوازې د استاد رباني (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په پام کې ونیسو، نو دا د افغانستان د تېرو شپېتو کالو د ټولو چاپ شویو بانکنوټونو ۱۵ برابره پیسې دي. د خواشینۍ خبره خو داده چې دې پیسو د هېواد اقتصادي او د ثابت عایده او لږ عایده خلکو حالت له سختو ستونزو سره مخامخ کړ. ټول هېواد له پولي تورم سره مخامخ شو او د پیسو ارزښت دومره راټیټ کړای شو، چې نږدې و د چاپ له قیمت سره منطبق شي. هغه وخت چې پنځه زریز او لس زریز بانکنوټونه وو چاپ شوي، نو استاد رباني د زرو افغانیو په بدل کې څلور زره افغانۍ چاپولای شوې. کله چې دا حالت نور هم خراب شو، نو بیا دوی پنځه زره ګون او لس زره ګون نوټونه چاپ کړل. دې سره د زرګون په انډول د چاپ لګښت د هغه د لوړ رقم له کبله څه کم شو، خو تورم او انفلاسیون لا پسې زیات شول، خو استاد بیا هم د پیسو چاپ ته دوام ورکړ. د پیسو د بې ارزښتۍ یوه بله مرموزه او پټه وجه دا هم وه چې په یوه نمبر او یوه سریال نمبر باندې یو بنډل (سل سل) بانکنوټونه چاپ شول. یانې دا چې سل دانې زرګونونه لیدل شوي، چې له پیله تر پایه په یوه نمبر چاپ شوي او همداسې نورې جعلکارۍ. بله ستره د بدمرغۍ خبره داده، چې تېرې اداري تقریباً دا ټولې چاپ شوې پیسې د هېواد په تخریبي برخه کې مصرف کړې. که موږ په فرضي ډول د تېرې تنظیمي ادارې له خوا دا معلومې چاپ شوې پیسې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ او نورې نامعلومې ټولې د افغانستان پر ۱۵ ملیونه نفوس باندې ووېشو، نو هر تن ته به په لکونو افغانۍ ورسېږې. که تنظیمي ادارې دا پیسې همداسې پر هر افغان وېشلې وای، نو د هر افغان لپاره یې په هېواد کې یو متوسط کور جوړولای شو. اداري نه یوازې دا چې د چا کور ودان نه کړ، بلکې زموږ د هېوادوالو کورونه یې هم ونړول، یوازې د کابل په ښار کې یې تر اتیا زرو زیات کورونه د ځان میني واکمنۍ په غرض د خاورو او ایرو پر ځلو واړول. بله بدمرغي خو داده چې نه یوازې دا پیسې د ملت لاسته ورنغلې، بلکې دملت د ژوند او ملي شتمنۍ پر ضد هم استعمال شوې او دا څرګنده خبره

WWW.KHOST.AF

ده، چې په تخريبي ساحه کې د يوې افغانۍ لګښت د سلو نورو افغانيو زيان اړولای شي، اوس نو که د استاد رباني له خوا دا چاپ شوې او معلومې (۱۲۰۰۰) ملیارده افغانۍ په تخريبي برخه کې د احتمالي زيان له مخې په سلو کې ضرب کړو ۱۲ زره مليارده ضرب يې ۱۰۰ زره مليارده، له ۱۲۰۰ زره مليارده افغانيو سره به مساوي شي، ياني دا چې د استاد په واکمنۍ کې هېواد ته د هغه د چاپ شويو پيسو له مخې د معنوي، فرهنګي او نورو زيانونو ترڅنګ ۱۲۰۰۰ زره مليارده افغانۍ زيان اړول شوی. په دې محاسبه کې لا هغه مادي شتمنۍ چې په کابل کې د ده تر واک دمخه موجوده وه او بيا لوټ شوه، شامله نه ده او هم هغه مالي او نور امکانات چې له نورو لارو استاد او د هغه يارانو ته رسېدل او بيا په جګړه کې ورڅخه کار اخيستل کېده.

WWW.KHOST.AF

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیا ته راغلی او په یوې روښنفکري کورنۍ کې زېږېدلی دی لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړي لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړي څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))،

WWW.KHOST.AF

((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې((معارف)) مجلې کتونکي غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست

WWW.KHOST.AF

دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلو اکادیمیکو او لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، رادیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندېدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اېښودل کېږي، په داسې یو

WWW.KHOST.AF

دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې د برې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. د غړي یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي. سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• متهکور	لومړی شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل ګډه شعري ټولګه		دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

WWW.KHOST.AF

د پوهنوال روستارتره کي اثر دويم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه

د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷

- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستارتره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د - يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- دپنتاګون ترڅنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- خبرنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بيړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکي لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سياسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷

WWW.KHOST.AF

- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کار و زیار کې ورته د نور زغم او وسیلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل-افغانستان

WWW.KHOST.AF